

Izdavač: Nansen dijalog centar Srbija

MIROVNO OBRAZOVANJE ZA MIRNO DRUŠTVO

Primeri iz prakse

Štampanje priručnika omogućila je donacija Nemačkog ministarstva spoljnih poslova i ifa Projekt zivik.

BEOGRAD 2008.

Mirovno obrazovanje za mirno društvo, Primeri iz prakse
Prvo izdanje, 2008.
Nansen dijalog centar Srbija

Prelom: Maja Vitas
Štampa: Maslina D.o.o Beograd
Tiraž: 400.

MIROVNO OBRAZOVANJE ZA MIRNO DRUŠTVO
Primeri iz prakse

Tekstovi preuzeti iz priručnika:

**KONSTRUKTIVNO REŠAVANJE SUKOBA U ŠKOLAMA:
Sveobuhvatan pristup**

Prevod:
Milica Bjelobaba

Autoriski tekstovi:

Jelena Lengold
Tatjana Popović
Sandra Smolović
Milica Garčević
Xhevahire Pruthi-Zajazi
Jelena Noskov
Adrijana Mutić
Sanja Kotaraš

Lektor:
Aleksandar Baljak

Priručnik uredile:
Dragana Šarengaća
Tatjana Popović

SADRŽAJ:

Predgovor	7
I Konstruktivno rešavanje sukoba u školama: sveobuhvatan pristup	
Pedagoški pristup	11
Saveti za miroljubivi razred	12
Elementi učenja prikazani kroz primere najboljih pristupa	13
Predstavljanje nastavnog plana i programa	14
Detaljnije o vrstama sukoba	17
Obučavanje dece za uspeh	20
Podučavanje o konstruktivnim rešavanjima sukoba	24
Rad sa učenicima	26
Program medijacije	27
Proces medijacije	28
Pitanja i zadaci važni za razvoj programa vršnjačke medijacije	32
Saveti za razvoj programa vršnjačke medijacije	34
Definicije medijacije kao tehnike rešavanja sukoba	35
Medijacija koju vodi nastavno osoblje sa učenicima	36
Konstruktivno rešavanje sukoba u okviru porodice	40
Odnos odrasli – tinejdžeri i pitanja za edukatore	45
II Primeri iz prakse	
Srbija	
Čiji je plakat lepši?	50
Nastavnici – pokretači promena	53
Makedonija	
Značaj aktivnog učešća roditelja u mirovnoj edukaciji u školama u multietničkoj sredini	56
Hrvatska	
Pedagoško-psihološko usavršavanje nastavnika u elektotehničkoj i prometnoj školi Osijek	58
Crna Gora	
Praktična primjena metoda iz oblasti mirovog obrazovanja u Crnoj Gori	60
Primjeri iz nastavne prakse – mirovno obrazovanje	63
Bosna i Hercegovina	
Uticaj mirovnog obrazovanja na poboljšanje odnosa u zajednici	67

Predgovor

Dragi nastavnici,

Pred vama se nalazi još jedan priručnik posvećen Mirovnom obrazovanju.

Ovoga puta on predstavlja zbir iskustava primene programa mirovnog obrazovanja u Ohaju, SAD, kao i u različitim delovima Zapadnog Balkana.

Prvi deo priručnika čini prevod najkorisnijih delova priručnika *Konstruktivno rešavanje sukoba u školama* koji su priredile kolege, nastavnici iz Ohaja prateći razvojni put programa, opisujući razne pristupe i metodologije korišćene u ovoj kompleksnoj oblasti i navodeći razloge zbog kojih je bilo potrebno da se prilagođavaju ili potpuno menjaju. Oni nas još jednom podsećaju da je neophodno da nastavne metodologije prate dinamiku društvenih promena, a da roditelji i nastavnici treba da rastu uz učenike. Iako nam ova iskustva dolaze iz društva koje je imalo sreću da ne bude ratno područje, smatramo da su primenljiva kod nas jer opisuju probleme koji prate odrastanje i sukobe u školama, nude korisne ideje za socijalizaciju učenika i pravi timski rad.

U postratnim i društvima u tranziciji ponekad imamo osećaj da se ritam promena ubrzava i da ga je sve teže pratiti, a nažalost promene najčešće ne idu samo uzlaznom linijom, što može da oslabi našu motivaciju i uspori korak kojim ih pratimo. Nadamo se da će vam ova iskustva kolega biti smernica za razvijanje programa po meri vaših đaka i da će vam biti podrška da u svojoj sredini primenite nove pristupe.

Drugi deo priručnika-iskustva edukatora sa Zapadnog Balkana

Osim želje za stalnim učenjem, volje i hrabrosti da se upusti u proces promena, nastavnicima je potrebna je i podrška i solidarnost da bi zajedničke akcije bile uspešne. Najzahtevnije je biti u ulozi pokretača promena, i tu je podrška kolega neophodna. Ona ovoga puta dolazi u obliku opisa iskustava kolega, polaznika regionalnih seminara: *Mirovno obrazovanje i mirno rešavanje sukoba u školama na Balkanu*.

Pre nego što se upustite u iščitavanje ovih zanimljivih iskustava, smatram da bi bilo korisno da se pozabavimo terminima sa kojima se susrećemo u okviru oblasti transformacije sukoba. Počecu od naziva samog polja, koji će nas prirodno uvesti u diskusiju o načinima shvatanja sukoba i rada na njima.

Percepcija i rad na sukobima zavise od kulturološkog nasleđa, istorijskih okolnosti, vaspitanja, kao i od tradicionalnih i institucionalizovanih normi za rešavanje sukoba. U skladu sa tim, spontano su se razvili različiti načini ponašanja u konfliktnim situacijama kada smo strana u sukobu, kao i različiti načini rada na razumevanju, prevazilaženju ili rešavanju sukoba kada smo u ulozi posrednika. Različiti nazivi pristupa označavaju razne načine, ali se često dešava da jedan isti termin označava različite aktivnosti u raznim društvenim kontekstima. Da bismo izbegli konfuziju, u ovom tekstu predstavljam tumačenje termina na način koji je prihvaćen od strane vodećih međunarodnih i lokalnih organizacija sa velikim iskustvom rada u konfliktnim regionima. U priručniku su termini prilagođeni našem kontekstu:

Conflict transformation – ukazuje na to da je važno razumeti uzroke sukoba, da je rešavanje proces koji može da traje kraći ili duži period, tokom koga treba obratiti pažnju na odnose između strana u sukobu i pokušati da sukob analiziramo i transformišemo, a ne da ga po svaku cenu rešimo.

Conflict resolution – proces konstruktivnog rešavanja sukoba koje stranama u sukobu ukazuje da treba da budu orijentisane na problem, a ne na ličnost.

Proces analize u okviru ova dva načina je sličan. Polazna tačka je prepoznavanje potreba i interesa strana u sukobu, i obraćanje pažnje na kontekst u kome se sukob desio. Takođe, važna komponenta je ukazivanje na činjenicu da svaki sukob ima uticaj na

okruženje i da je na posredan način u njega uključeno više osoba nego što to na prvi pogled izgleda.

Peacemaking – proces pomirenja koji se ovde odnosi na mirenje učenika posle sukoba. U širem smislu, znači postizanje dogovora o prestanku ratnih operacija i proces normalizacije odnosa između sukobljenih strana.

Reconciliation – u mirnodopskim uslovima: proces pomirenja posle sukoba koji su kao rezultat imali materijalne posledice (u slučajevima imovinskih sporova, brakorazvodnih parnica, itd.); u post-ratnim društvima: dugotrajni proces pomirenja pojedinaca i zajednica koje su bile uključene u ratne sukobe.

Peacebuilding – kreiranje mira u školi, zajednici, društvu. To je kontinuirani proces u koji jedno društvo treba svesno da ulaže u ponovnu izgradnju i jačanje institucija i koji je uspešan samo ako su svi društveni akteri aktivno uključeni i svesni da je saradnja na raznim društvenim nivoima neophodna.

Nazivom *Mirovno obrazovanje* obuhvaćeni su razni oblici rada koji uključuju podučavanje društvenim veštinama, tehnike za konstruktivno rešavanje sukoba u školi, rad na poboljšanju odnosa između učenika i nastavnika, rad na menjanju pristupa konfliktima, ali i organizaciji rada škole.

Facilitator – osoba koja pruža nenametljivu podršku procesu i pomaže da se postignu rezultati (uspostavi komunikacija, uspešno učenje, itd.), onaj koji olakšava proces učenja. Osnovno značenje reči učitelj bio bi najadekvatniji prevod. U priručniku je korišćen termin edukator .

U raznim delovima Zapadnog Balkana odvijaju se programi koji su korisni za socijalizaciju dece, inter-etničku saradnju, jačanje društvenih veština i rešavanje sukoba. Tokom obuke učesnici stiču osnovna znanja o društvenoj organizaciji, načinu ponašanja u školskoj i široj zajednici, podstiče se međusobna saradnja kao i razumevanje i prihvatanje različitosti. Neki od primera ovih programa su: Vršnjačka medijacija, Građansko vaspitanje, Kulturna i duhovna baština zavičaja, Demokratija i ljudska prava.

Gradivo i metodologije u polju transformacije konflikata su prilagodljivi potrebama učenika različitih uzrasta u raznim društvenim kontekstima. Uputstva za nastavnike podstiču na razmišljanje i kreativnost, tako da se priručnici stalno osvežavaju novim iskustvima, a često se smišljaju i novi – kreirani na osnovu iskustva rada sa određenom grupom učenika.

Nadam se da će i priručnik koji je pred vama da vas motiviše za rad i podstakne da kreirate nove metodologije i tehnike, beležite svoja iskustva i na taj način obogatite svoj i rad svojih kolega.

Želim vam da rad u okviru mirovnog obrazovanja ne bude obaveza, već igra i zadovoljstvo vama, vašim učenicima, kolegama, pedagozima i direktorima.

Tatjana Popović,
Regionalni koordinator programa mirovnog obrazovanja

**I KONSTRUKTIVNO REŠAVANJE SUKOBA U ŠKOLAMA:
Sveobuhvatan pristup**

PEDAGOŠKI PRISTUP

PEDAGOGIJA
KOOPERATIVNO UČENJE
MULTIKULTURALNA EDUKACIJA
AKADEMSKA RAZLIČITA MIŠLJENJA I UČENJE KOJE SE ZASNIVA NAREŠAVANJU PROBLEMA
POZITIVNA DISCIPLINA

Pedagogija je način na koji podučavamo mlade ljude.

Harmonija između onoga što predajemo i onoga što pokazujemo je od esencijalne važnosti jer na taj način pokazujemo koliko vrednujemo nenasilno rešavanje sukoba.

Način na koji podučavamo učenike i način na koji se ophodimo prema njima u toku našeg svakodnevnog rada, ostaviće dugotrajniji utisak od samih lekcija o određenim veštinama. Spremnost edukatora da preispituje svoj pedagoški pristup i da teži stalnom napredovanju jedan je od ključeva uspeha ovih programa.

Ovo poglavlje počinje informacijama o najboljim metodologijama već primenjivanim u učionici, i diskusijom o načinu na koji se programi potpuno integrišu u okviru razreda, a s ciljem da konstruktivno rešavanje sukoba postane način rada, a ne da bude tretirano kao vannastavna aktivnost. U nastavku ovih opštih informacija, opisuju se i ispituju razni uspešni primeri. Materijali u ovom poglavlju istražuju i to na koji način su pedagoške metodologije povezane sa sadržajem programa rada na sukobima i konstruktivnog rešavanja sukoba.

način su pedagoške metodologije povezane sa sadržajem programa rada na sukobima i konstruktivnog rešavanja sukoba.

Priprema edukatora za podučavanje učenika konstruktivnom rešavanju sukoba

Jedan od načina podučavanja i oblikovanja veština i modela konstruktivnog rešavanja sukoba jeste da se oni sjedine sa procesima i propisima vođenja nastave. Integrisanje procedure za rešavanje sukoba u nastavne propise učenicima pruža sigurnost poznatih očekivanja i procedura, nastavniku omogućava da smanji ometanje nastave, a razredu ostavlja više vremena za učenje. Učenici koji nauče proces rešavanja sukoba biće osnaženi za rešavanje sukoba unutar i van razreda.

Pre nego što pozovete učenike da se uključe u proces zajedničkog rešavanja problema kako bi razvili pravila odeljenja ili isplanirali odeljenske projekte, moglo bi biti korisno da se još jednom podsetite modela i veština neophodnih za zajedničko delovanje, planiranje i rešavanje problema.

Lekcije u ovom priručniku sadrže informacije za nastavnike o korišćenju veština koje podstiču na saradnju u interakciji sa svakim učenikom pojedinačno, u radu sa celim razredom, kao i u radu sa učenicima čije ponašanje predstavlja problem njima samima i drugima. Ponuđena su i sredstva za formiranje odeljenskih sastanaka na kojima bi se razgovaralo o pitanjima koju su važna za odeljenje. Ove procedure pomažu nastavniku da uključi učenike u rešavanje pitanja koja imaju uticaja na ceo razred. Na osnovu njih, učenici mogu da razvijaju, primenjuju, vežbaju i koriste procedure donošenja grupnih odluka i procesa koji vode ka konsenzusu.

Jedna od detaljno opisanih procedura konstruktivnog rešavanja sukoba na kraju ovog priručnika može da pomogne učenicima u donošenju odluka, rešavanju problema i sukoba nenasilnim putem. Nastavnici koji ove procedure uvedu u nastavu, stvaraju razred u kojem su učenici svesni važnosti smirivanja situacije, kao i značaja rešavanja sukoba. Nastavnici mogu da pokazuju ove procedure u toku rada sa učenicima koji su u sukobu. Izaberite ili prilagodite onaj pristup koji je po vašem mišljenju najbolji za vaše učenike i koristite ga uvek na isti način.

Bez obzira na to koja procedura se koristi, osnovni element konstruktivnog rešavanja sukoba je taj da učenici moraju biti odgovorni za rešenje svojih sukoba. Nastavnici i drugi odrasli moraju da se odupru iskušenju da oni kažu mladima šta treba da učine kako bi rešili svoje probleme. Očigledan izuzetak ovom pravilu jesu situacije u kojima postoji zlostavljanje ili opasnost za učenika. Kao što je to slučaj i sa bilo kojim prenošenjem novih informacija, tako i prenošenje i korišćenje veština i procedura konstruktivnog rešavanja sukoba nije automatsko. Neophodni su i obuka i vežbanje da bi učenici ove veštine usvojili. Stalna primena tehnika konstruktivnog rešavanja sukoba u međusobnim odnosima, u okviru grupe koja uči zajedno ili u sukobima koji nastaju u razredu, motivisaće učenike da ih i dalje koriste.

Bilo bi dobro motivisati članove školske zajednice da koriste slične tehnike u rešavanju međusobnih sukoba nastavnika, radnog osoblja, administracije, roditelja ili bilo koje kombinacije navedenih aktera.

Programi konstruktivnog rešavanja sukoba najbolje se primenjuju ako svi veruju:

1. Da je sukob prirodan i normalan deo života.
2. Da se sukobom možemo baviti na pozitivan i negativan način.
3. Da su učenici odgovorni za svoje probleme i da ih mogu rešiti sami.
4. Da učenici mogu sami da pronađu nenasilna rešenja svojih problema.

Preuzeto iz Priručnika za učenike „Don't Fight & Don't Give In!“, 1994, uz odobrenje dr Karen Evans.

SAVETI ZA MIROLJUBIVI RAZRED

1. Budite iskreno zainteresovani za svoje učenike.

Pozdravite učenike pri ulasku u učionicu. Upoznajte se sa kulturom svojih učenika. Budite svesni govora (slenga) tinejdžera. Često izrazite reči hvale i ohrabivanja. obraćajte se učenicima kao pojedincima, ne samo razredu kao celini.

2. Jasno ustanovite pravila u razredu.

Sprovodite pravila pošteno i dosledno. Razmotrite jedinstvene okolnosti svakog slučaja pre donošenja disciplinskih mera.

3. Budite objektivni, ne osuđujte.

Pokušajte da razumete gledišta učenika. Na probleme gledajte iz raznih perspektiva.

4. Pokažite da ste i vi ljudsko biće.

Budite spremni da priznate svoje greške. Kada je to prikladno, upotrebite humor.

5. Smanjite razliku u moći u svakodnevnoj komunikaciji.

Ako sedite za stolom ili stojite iza katedre, takav stav može da prenese poruku da vi želite da stvorite distancu između vas i učenika.

6. Pozabavite se neprimerenim ponašanjem direktno i neposredno.

Nerešeni sukobi i problemi često ponovo isplivaju na površinu. Ako odmah pristupite rešavanju problema, smanjujete mogućnost da se on uveća.

7. Usvojite kolaborativan pristup.

Uvećajte maksimalno mogućnosti izbora učenicima unutar razreda. Uvažite stav da je ovo „naš“, a ne „moj“ razred. Aktivno podstičite mišljenja učenika.

*Ovaj dokument je poslednji put ažurirala Chandra Hawley 6/30/97 . Prava 1996 Indiana University^ [Center for Adolescent Studies](#), sva prava zadržana. Kris Bosworth – Director
Uzeto iz ERIC Clearinghouse on-line baze podataka ([ericass]) 5.aprila 2001, sa World Wide Web:
[\[http://www.uncg.edu/edu/ericass/conflict/docs/peaceful.htm\]](http://www.uncg.edu/edu/ericass/conflict/docs/peaceful.htm)*

ELEMENTI UČENJA PRIKAZANI KROZ PRIMERE NAJBOLJIH PRISTUPA*

UČENIK JE U SREDIŠTU PAŽNJE	Najbolja polazna tačka za predavanje jesu stvarna interesovanja mladih: kroz ceo nastavni plan i program, istraživanje pitanja koja postavljaju sami učenici uvek bi trebalo da ima prioritet nad učenjem proizvoljno izabranog sadržaja.
ISKUSTVENI	Aktivno, praktično, konkretno iskustvo jeste najsnažniji i najprirodniji oblik učenja. Učenik bi trebalo da se udubi u suštinu svakog predmeta koji izučava i da koristi najbolja iskustva do kojih se došlo.
HOLISTIČKI PRISTUP	Učenici najbolje uče kada se susretnu sa idejama, događajima i materijalom u svrsishodnom kontekstu, a ne učenjem materije koja je odvojena od praktične upotrebe.
AUTENTIČNI	Stvarne, bogate, kompleksne ideje su srž nastavnog plana i programa. Časovi ili udžbenici koji razvodnjavaju, kontrolišu, ili previše pojednostavljaju sadržaj u suštini onesposobljavaju učenike.
IZRAŽAJNI	Kako bi u potpunosti primenili ideje, izgradili mišljenja i zapamtili informacije, učenici moraju redovno da koriste medije komunikacije – govor, pisanje, crtanje, poeziju, ples, dramu, pokrete u muzici i vizuelnu umetnost.
REFLEKTIVNI	Da bi se uspostavila ravnoteža između udublivanja u iskustvo i samog izražavanja, učenicima mora da se obezbedi vreme da se preslišaju, razmisle, astrakuju iz svog iskustva ono što su osetili, mislili i naučili.
DRUŠTVENI	Učenje je uvek osmišljeno kao društveni i interaktivni proces; nastavnici u razredu moraju da stvore interakcije koje podržavaju učenje.
KOOPERATIVNI	Zajedničko učenje je pogodnije i delotvornije od takmičarskog i individualističkog pristupa gradivu.
DEMOKRATSKI	Razred je društvena zajednica u malom; model ponašanja zajednice preslikan je u školi.
KOGNITIVNI	Najuspešnije učenje nastaje kada deca razviju pravo razumevanje modela tako što se udubljuju povezujući razna polja interesovanja i stalno preispitujući način svog razmišljanja.
RAZVOJNI	Razvoj dece prolazi kroz seriju faza koje se mogu definisati, ali nisu strogo određene; i škola treba svojim aktivnostima da prati razvojne faze učenika.
KONSTRUKTIVNI	Deca ne prihvataju sadržaj pasivno, već istinski uvek iznova stvaraju svaki kognitivni sistem sa kojim dođu u dodir, uključujući jezik, pismenost i matematiku.
PODSTICAJNI	Učenici najbolje uče kada su u procesu učenja suočeni sa stvarnim izazovima, izborima i odgovornostima.

*Prerađeno iz Zemelman, S. H. Daniels, and A. Hyde. (1998)

Best Practice: New Standards for Teaching and Learning in America's Schools. Second Edition. Heinemann: Portsmouth, N.H., p 8

PREDSTAVLJANJE NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

NASTAVNI PLAN I PROGRAM
PODUČAVANJE O VEŠTINAMA KONSTRUKTIVNOG REŠAVANJA SUKOBA
UKLJUČIVANJE U AKADEMSKI NASTAVNI PLAN I PROGRAM
MULTIKULTURALNA EDUKACIJA
NAGLASAK NA KONSTRUKTIVNOM REŠAVANJU SUKOBA U VANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Nastavni plan i program je ono što se predaje. Postoji nekoliko načina da se pristupi podučavanju veštinama i metodologijama rešavanja sukoba. Ovo poglavlje počinje informacijama o metodologijama konstruktivnog rešavanja sukoba koje odgovaraju određenim uzrastima, kao i informacijama o tematskom podučavanju. U nastavku sledi nekoliko pristupa koji se tiču podučavanja učenika veštinama rešavanja sukoba.

Važno je da se svi ti pristupi sjedine sa programom konstruktivnog rešavanja sukoba. Direktno podučavanje učenika veštinama i povezivanje sa glavnim nastavnim planom i programom jednako su važni. Urednici ovog priručnika su pokušali da uključe što više korisnog materijala a da ne preoptereće čitaoca.

Osnovne smernice za podučavanje Mirovnog obrazovanja

1. Budite kreativni – iskoristite talente svih.
2. Radite namenski.
3. Koristite simbole namenski.
4. Uspostavite ravnotežu između utvrđene strukture i izbora.
5. Stvorite atmosferu i osmislite prostor za rad.
6. Vrednujte individualnost.
7. Učite učenike da sarađuju.
8. Podučavajte učenike da konstruktivno rešavaju sukobe.
9. Budite pozitivni i ohrabrujte učenike.
10. Definišite termin kreiranje mira i termin mirovno obrazovanje.
- 11.

Budite kreativni

Koristite talente svih, kako nastavnika tako i učenika podjednako. Podstaknite maštu. Pokušajte da budete spremni na neočekivano ili da promenite ono što ne radi dobro. Izaberite aktivnosti koje dopuštaju kreativna razmišljanja i praktično iskustvo.

Radite namenski

Radite sve namenski, razmislite dobro o svemu, tako da u svakom delu programa znate tačno o čemu govorite.

Potrudite se da aktivnosti koje koristite tokom procesa podučavanja uče učenike onome čemu vi želite da ih naučite. Obratite pažnju na detalje jer čak i male stvari, kao što je užina, mogu da se iskoriste za podučavanje. Na taj način učenici nauče više od onoga što je u lekciji.

Namenski koristite jezik. Jezik je moćno sredstvo. Obratite pažnju na reči koje koristite. Objasnite učenicima značenje reči koje su im je potrebne da bi mogli da govore o teškim temama.

Govorite otvoreno o sukobu – to oslobađa decu da postavljaju pitanja, da razmenjuju svoje strahove, da se bore sa teškim temama. Kada deca znaju da odrasli rade na tome da se smanji broj nasilnih sukoba, osećaju se bezbednije, vraća im se samopouzdanje, i to im daje nadu.

Koristite simbole namenski

Simboli pretvaraju apstraktne pojmove u nešto što ljudi mogu da dodirnu, vide, oseće ili probaju.

Simboli mogu da budu veoma lični, ili mogu da imaju značenje za celu grupu.

U svakom slučaju, oni su važni. Oni oslikavaju naše strahove, nadanja i snove.

Nastavnici moraju da budu spremni na to da prihvate i simbole koji ne izgledaju nimalo miroljubivo; na primer, jednom desetogodišnjaku pištolj može da predstavlja simbol mira, jer osoba koja nosi pištolj možda sprečava druge da ulaze u sukobe (policajci su, na primer, opisani kao čuvari mira).

Simbolične aktivnosti su čak moćnije od simbola. One su kreativne, namenske i vraćaju nadu. Budite spremni na snažne emocije, obezbedite dovoljno vremena da se o njima da se ona dožive, da pričate o njima i da ih na kraju analizirate.

Uspostavite ravnotežu između utvrđene strukture i slobode izbora

Podučavanje o mirovnom obrazovanju ne znači to da odrasli treba da dozvole deci da sama donose sve odluke niti da edukatori nemaju ličnu odgovornost. To znači da će edukatori postaviti strukturu, obezbediti prostor i stvoriti ambijent u kome će biti dozvoljeno drugima da imaju svoj izbor. Drugim rečima, edukatori treba da ponude nekoliko mogućnosti od kojih učesnici mogu da naprave svoj izbor.

Kada edukatori dozvole da učenici biraju između nekoliko aktivnosti, oni uvažavaju razlike u stilovima učenja i interesovanjima.

To pozitivno utiče na disciplinu učenika u školi. Kod odraslih i dece to podstiče poštovanje i uvažavanje, a to otvara mogućnosti za donošenja odluka i rešavanje problema.

Stvorite atmosferu i osmislite prostor za rad

Sloboda izbora je jedan od načina da se oplemeni prostor za rad. Pored toga, pokušajte da prostor učinite posebno privlačnim. Obezbedite muziku i nove knjige, napravite razmeštaj, ukasite zidove. To će doprineti tome da *mir* izgleda interesantno i veselo. U prostoru koji je predviđen za odmor obezbedite interesantne sadržaje za individualni rad učenika koji moraju da se odvoje od grupe. To će da reši mnoge disciplinske probleme.

Vrednujte individualnost i razlike

Primitite i poštuju svaku različitost. Primitite svačije lične karakteristike i poštuju kulturne različitosti. Budite kreativni predavači tako što ćete razlike kao što su uzrast, posebni talenti ili posebne potrebe, rasa, nacionalnost, religija predstaviti u okviru lekcija. Slavite različitost grupe i celog sveta; upoznajte neprijatelje kao ličnosti; naučite kako drugi ljudi žive i misle.

Učite učenike da saraduju

Kada deca izađu iz „Ulice Sezam“, ulaze u svet konkurencije i zaboravljaju šta su naučila o saradnji. O saradnji mora konstantno da se uči. Ne koristite takmičarske aktivnosti kao što su takmičenja ili trke. Predočite vrednost kooperativnih igara; koristite zajedničke napore u grupnim aktivnostima; pokažite kako se individualni napori uklapaju u celinu. Nije potrebno ili mudro držati pridike protiv takmičenja. Potrebno je da se predstave različiti načini u ophođenju ljudi jednih prema drugima i kako rade.

Podučavajte učenike da konstruktivno rešavaju sukoba

Prihvatanje sukoba kao dela naše svakodnevnice čini ono što podučavamo realnim i životnim. Govorite više o *radu na sukobima* nego o *rešavanju sukoba*, zato što se mnogi sukobi nikada ne reše. Na primer, tinejdžeri u porodici se svaki dan prepiru oko upotrebe telefona. Zaposleni stalno imaju različite stavove od svojih poslodavaca. Osmislite, vežbajte i koristite plan za konstruktivno rešavanje sukoba. To će vam pomoći da definišete „mir“ kao aktivnost; to ljudima daje snagu, uči ih da mirotvorci mogu da nauče veštine i uči ih gde i kako da upotrebe te veštine.

Budite pozitivni i ohrabrujte učenike

Koristite pozitivan jezik; motivišite učenike da stvore viziju budućnosti. Predstavite svoju viziju sveta učenicima. Verujte da je mir moguć. Podsetite učenike na to šta svaka osoba može da uradi da bi svet postao miroljubiviji. Ispričajte priče o mirotvorcima; predstavite učenicima nove heroje i uzore. Sve to čini da se ljudi osećaju sigurniji i daje im snagu da deluju kao mirotvorci u svom životu.

Definišite termin kreiranje mira i termin mirovno obrazovanje

Kreiranje mira je aktivnost, način života, ono što je poželjno da ljudi rade. Većina povezuje reč *mir* sa rečju *tišina* i vidi *mir* kao nešto monotono, mirno i dosadno.

Organizujte aktivnosti koje podstiču učenike da definišu šta je za njih mir: zajedničke igre, pesme o miru, razgovore s mirotvorcima, kulturne aktivnosti, iskustva iz konstruktivnog rešavanja sukoba.

Svi ovi principi pokazaće da se rad na kreiranju mira može definisati kao uzbudljiv, zanimljiv način života. Dobro pripremljen program će pomoći ljudima da definišu *MIR*.

Preuzeto iz *A Guide for Teaching Peacemaking* by Madeleine Glynn Trichel and Jo Dee Davis.
© 1994 The Interfaith Center for Peace, 30 West Woodruff Avenue, Columbus, OH 43210.
Sva prava zadržana.

DETALJNIJE O VRSTAMA SUKOBA

Suprostavljanje autoritetu

Suprostavljanje autoritetu uzrokuje sukobe raznih vrsta, počevši od odbijanja malog deteta da uzme roditelja za ruku kada prelazi ulicu pa sve do građanske neposlušnosti i čak i do građanskog rata. Uobičajeno, tokom celog procesa odrastanja deca se suprostavljaju roditeljskom autoritetu u svakoj porodici. I učenici i roditelji često dovode u pitanja školska pravila i standarde. Sukobi mogu biti u vezi zdravlja, bezbednosti, prava ili zakonskih propisa. Pitanje koje proizilazi iz ovih sukoba moglo bi da glasi: „Da li ti imaš pravo da mi naređuješ?“ U školi i kod kuće, ne pregovara se o pitanjima zdravlja, bezbednosti ili zakonskih propisa. Ako postoji utvrđena mera za prekršeno pravilo u jednoj od ovih oblasti, ona se mora primeniti. Ponekad, kao što je to slučaj sa pitanjima prava, autoritetu treba da se suprostavi, i pravilo, kakvo god bilo, mora da se promeni.

Suprostavljanje autoritetu je uzrok sukoba i u svetu odraslih; na radnom mestu, u državnoj upravi i u mnogim drugim situacijama.

Testiranje granica

Testiranje granica je normalan deo dečjeg odrastanja i razvoja. „Da li zaista misliš to što govoriš? Dovoljno sam odrastao da mogu sam da odlučujem!“ Deo „dečjeg opisa posla“ je da testiraju granice u toku procesa odrastanja. Na roditeljima i nastavnicima je, međutim, da odluče kada i koliko će se te granice pomerati. Kada je dete spremno da vozi bicikl na ulici? Do koliko sati je prihvatljivo vreme za izlazak? Mogu li učenici da jedu keks dok sede na tepihu? Kada su mladi dovoljno odrasli da počnu da se zabavljaju?

O sukobima koji su proizašli iz *testiranja granica* može da se pregovara. Obično, kada dete prekrši pravilo da bi testiralo granicu, roditelj ili nastavnik treba da primeni prethodno utvrđenu meru. Međutim, kad dete pita „Zašto ne mogu?“, roditelj će možda hteti da razgovara o promeni pravila kako bi pomerio granicu. Taj razgovor zahteva priemnu veština konstruktivnog rešavanja sukoba.

Primeri kada odrasli testiraju granice jesu prekoračenje dozvoljene brzine na autoputu, utaja poreza, nepoštovanje pravila na radnom mestu. Isto kao i deca, odrasli će možda morati da plate kaznu zbog kršenja pravila; a možda će u nekim situacijama moći da pregovaraju o promeni pravila.

Sukobi tokom odmora

Ovo je vrsta sukoba koja se odvija na zadnjem sedištu auta kada je porodica na odmoru. Do takvih sukoba dolazi zbog toga što neko želi da se zabavlja. Ljudi se svađaju jer im je dosadno, zato što hoće da privuku pažnju, ili zato što im se sviđa da izazivaju nekog drugog. Kad ljudi postanu učesnici ovakvih sukoba, nema svrhe postavljati pitanja „Ko je to prvi počeo“, „Ko je na čijoj stani“ ili „Čije je pravo na nešto“, jer u ovom slučaju nije pravi problem šta se desilo i ko je u pravu. Problem je u tome što je nekome bilo dosadno. To je ista vrsta sukoba koja se dešava za vreme odmora za ručak dok deca stoje u redu ili u školskom autobusu. Iz dosade i odrasli znaju da uđu u sukobe za vreme odmora.

Očekivani sukob / Sindrom sapunica

Ovakvo ponašanje može često da se vidi kod tinejdžera i drugih koji misle da biti odrastao znači biti u velikom sukobu svo vreme. To je ona vrsta sukoba koju možemo da primetimo na televiziji u koncentrisanim dozama, posebno u sapunicama, i takvi sukobi eskaliraju velikom brzinom. Oni su deo svakodnevnog života nekih ljudi; setite se nasilja u porodici kao i nekih delova grada. Incidenti koji su nastali zbog ove vrste sukoba mogu da se rešavaju medijacijom (vidi sledeće poglavlje), ali s obzirom na to da je sukob očekivana norma ponašanja, veoma brzo će doći do novih incidenata. Kao i kod *sukoba u vreme odmora*, neposredni povod za svađu nije pravi problem; u ovom slučaju

problem je u tome što je svađa postala način života, što je za ljude u sukobu svađa jedini način ponašanja. Da bi ljudi promenili takvo ponašanje, potrebni su im drugačiji uzori, drugačija životna iskustva i predstave o tome šta znači biti odrastao čovek. Čini se da je ova vrsta sukoba u porastu. Predstave u javnim medijima, i njihov uticaj, menjaju uobičajeni način života ljudi. Situacione komedije od pola sata u tom veoma kratkom vremenu sažmu životno iskustvo; a kod drugih programa nasilje eskalira vrlo brzo. Verujemo da to ima uticaja na to kako će ljudi reagovati u skoro svakoj situaciji. Do pre nekoliko godina, kažu predstavnici uprave jedne srednje škole, profesor bi imao vremena da interveniše u svađi između učenika pre nego što stvari izmaknu kontroli. Danas, međutim, skoro da i nema vremena da se interveniše između prve reči i prvog udarca. Verujemo da je ovo veoma ozbiljan problem kojim se još niko do sada nije pozabavio na adekvatan način.

Nepisana pravila i sukobi čiji se koren nalazi u kulturološkim obrascima

Ovi sukobi se rađaju zbog nepisanih, neizgovorenih, čak i neusvojenih pravila ponašanja u okviru jedne kulture koja počinjemo da učimo još u detinjstvu. Svaka kultura uči svoje mlade ljude kako da ostvare kontakt očima, kada da ostvare kontakt očima, s kim da ostvare kontakt očima, kako da stoje u prisustvu starijih: „Gledaj u mene kada ti govorim“, „Ne prevrći očima“, „Ne okreći mi leđa“, i tako dalje. Učimo naše mlade da budu na pristojnom odstojanju kada su u društvu drugih ljudi (odstojanje zavisi od toga da li su u pitanju stranci, prijatelji, nastavnici ili članovi porodice); mlade učimo mnogim istančanostima govora tela (na primer, da li je pristojno gledati u oči nastavnika koji te grdi). Kada pitamo devojčicu zašto se svađa a ona odgovara „On me je pogledao“, ona opisuje sukob koji je nastao zbog jednog od ovih pravila lepog ponašanja.

Ovakve vrste sukoba obično se pojavljuju u školi, ali mogu se pojaviti i u porodici. Šta se dešava kada adolescenti nastoje da hodaju tako da izgledaju nemarno i opušteno, ili kada ukrštaju oči, ili kad nas nekim drugim navikama izluđuju? Odjednom nam izgledaju kao stranci, jer počinju da se identifikuju sa svojim vršnjacima u velikoj meri i počinju da usvajaju čudne i drugačije kulturne obrasce.

Odrasli se susreću sa istom vrstom sukoba na radnom mestu i drugim prilikama. Ono što deluje da je sukob ličnosti, može u stvari da bude sukob zbog ukorenjenih kulturoloških obrazaca. Dvoje ljudi mogu da nerviraju jedno drugo, a da ne razumeju zašto, kada različito shvataju kontakt očima tokom konverzacije; na primer, jedna osoba veruje da se ponaša s poštovanjem ako ne gleda direktno u oči, dok druga smatra da je sagovornik ignoriše jer je ne gleda u oči.

Suštinski sukob

Ovo su sukobi koji se dešavaju zbog određenog problema, pitanja ili čina i oni mogu da budu rešeni kompromisom, pregovaranjem, medijacijom ili nekim drugim načinom (vidi sledeće poglavlje). Druge vrste sukoba se dešavaju zbog konkretnih problema; na primer, kada roditelji pokušavaju da reše sukob koji je nastao tokom odmora mogu da dođu do toga da moraju da rešavaju pravu svađu ukoliko je neko povređen. U osnovi suštinskog sukoba su rasprave oko vrednosti, potreba ili materijalnih sredstava.

Suštinski sukob oko vrednosti

Vrednosti mogu biti religijske, filozofske, političke ili lične. One mogu da budu isto toliko važne kao što je pitanje prava na život, ili da budu svakodnevne kao što je potrošnja porodičnog novca. Da li je pravo jedne osobe da spava do kasno važnije od prava druge osobe da završi čišćenje rano ujutru subotom? Da li dete ima pravo na nezarađeni džeparac ili džeparac treba da se da u naknadu za obavljanje kućnih poslova? Da li porodica poštuje ono što „svi drugi“ oblače ili rade? Da li jedan deo porodice poštuje ono što svi „drugi“ oblače ili rade? Kako roditeljske vrednosti dolaze u sukob sa onim što za decu predstavlja vrednost?

Suštinski sukob oko potreba

Na svetskoj skali, osnovne potrebe su osnovni uslovi za održavanje života: dom, zdravstvena zaštita, hrana, voda, obrazovanje i tako dalje. Čak i u našim gradovima

neki ljudi nemaju te osnovne uslove i zato dolazi do sukoba. Ali, i u porodicama koje imaju osnovne uslove, ponekad dolazi do sukoba oko različitih potreba. Lako je da se identifikuju primeri sukoba potreba oko rasporeda obaveza. Često potreba dođe u sukob sa željom i tada dolazi do sukoba oko toga šta je važnije.

Suštinski sukobi oko resursa

Resursi su uvek ograničeni, mada ih je u bogatim porodicama i društvima teško iscrpeti. Resursi su materijalne stvari kao što su novac, automobili, telefoni, prostor u kući. Sredstva su takođe nemerljivi pojmovi kao što su vreme, pažnja i strpljenje. Deca mogu da shvataju roditeljsku ljubav kao ograničeni izvor. Vreme i pažnja koju nastavnik poklanja učenicima takođe su ograničena sredstva. Deca koja traže pažnju često su uzrok sukoba u razredu.

Od davnina poznati sukobi među decom oko toga „ko je ljubimac nastavnika“ sukobi su oko sredstava – prihvatanje od strane nastavnika, posebnih privilegija, pažnje i tako dalje. Posao nastavnika je da podučava ceo razred, a ne samo nekolicinu daje posebnu vrednost ograničenim sredstvima.

Napomena: Druge vrste sukoba – testiranja autoriteta, testiranja granica, sukobi tokom odmora, očekivani sukobi/sindrom sapunica i sukobi čiji se koren nalazi u kulturološkim obrascima takođe mogu da uključuju potrebe, vrednosti ili sredstva. Ponekad je nekoliko vrsta sukoba sadržano u jednom kompleksnom sukobu.

*Preuzeto iz A Guide for Teaching Peacemaking by Madeleine Glynn Trichel and Jo Dee Davis.
© 1994 The Interfaith Center for Peace, 30 West Woodruff Avenue, Columbus, OH 43210.
Sva prava zadržana.*

OBUČAVANJE DECE ZA USPEH

Aktuelne diskusije o sukobima u školama širom zemlje sadrže istu nit – strah od podizanja tenzija i strah od nasilja u školi – i osećaj da se problem previše raširio, da je suviše institucionalizovan da bi se rešavao na nacionalnom nivou. Kako da našim našim školama povratimo njihovu pravu funkciju - obučavanje dece da uspeju u svetu koji je daleko od savršenog?

Trenutno jedan od najpopularnijih odgovora na ovaj problem je obuka za rad na sukobima i obuka za njihovo konstruktivno rešavanje, sa fokusom na program vršnjačke medijacije. Odeljenja Ministarstva prosvete na lokalnom nivou i kreatori nastavnog plana i programa širom zemlje sada objavljuju materijale i organizuju obuke za nastavnike i učenike koji tako stižu veštine za smirivanje tenzija i rešavanje problema.

Dobar program obuke za rešavanje sukoba pruža učesnicima kako teoretsko razumevanje tako i praktično iskustvo koje im je neophodno da bi postali efikasni, uravnoteženi, fleksibilni odrasli ljudi. Mnoge škole izveštavaju o značajnom smanjenju sukoba u učionicama i veruju da je to direktan rezultat specijalizovane obuke za rešavanje sukoba.

Međutim neki predavači izveštavaju o razočarenjima do kojih dolazi kada takvi programi dožive neuspeh ili ne dovedu do očekivanih promena u ponašanju učenika. Kada se desi da medijacija ne ide po predviđenom planu i programu obuke, niko, pa ni nastavnik, ne zna šta je pošlo naopako i kako da se stanje popravi.

Ovaj članak se bavi nekim osnovnim pitanjima koja su izostavljena iz tradicionalnog plana i programa konstruktivnog rešavanja sukoba na nivou škola. U njemu su predstavljeni elementi koji se smatraju neophodnim za uspešnu realizaciju obuke za konstruktivno rešavanje sukoba ili vršnjačke medijacije.

Rad na sukobima umesto rešavanja sukoba

Naučite da svesno prihvatite koncept „rad na sukobima“ umesto „rešavanje sukoba“. Razlika je možda neznatna, ali spoznaja da svaki sukob ne može da se reši u potpunosti će vaš pristup učiniti fleksibilnim i kreativnim. Tradicionalni nastavni programi ne prave uvek razliku između *problema koji treba da se reše* i *problema na kojima treba da se radi* tako što će se proveriti sva moguća rešenja. Ukoliko tražimo samo potpuno rešenje, nećemo prihvatiti prelazne faze. I gore od toga, mogli bismo da propustimo delimična rešenja koja bi mogla odmah da ublaže tenzije i postavite okvir za buduće, potpunije aktivnosti koje će dovesti do sastanaka na kojima se rešavaju problemi.

Pažljivo ispitajte lična reagovanja na sukob. Mnogi odrasli se oslanjaju na modele reagovanja na sukob koje su naučili u detinjstvu. Ti modeli su izbegavanje, prilagođavanje, kompromis, takmičenje i saradnja. Iako odrasli obično prikrivaju svoje reakcije na sukob zrelim, pametnim rečima i tonovima (a njihove unutrašnje reakcije mogu da deluju slabije od onih kakve su bile u mladosti), osnovni modeli ponašanja kao što su traženje prihvatanja i traženje osвете prisutni su u svakom od njih u određenoj meri. Iako odrasli obično reaguju na sukob prefinjenije i imaju više opcija nego mladi ljudi, ogroman strah da ćemo biti iskorišćeni ostaje negde u svakom od nas. U skladu sa tim, kada se dese veći sukobi u školi, većina nastavnika ne zna šta da radi. Duboko u sebi, svi učenici i odrasli se plaše sukoba, reaguju defanzivno i teško im je da pregovaraju o prihvatljivim rešenjima.

Pregovaranje je ključ rešenja

Kao i većina odraslih, edukatori nemaju uvek jasno teoretsko poimanje sukoba, niti shvataju to da je proces rada na sukobima u osnovi jedna vrsta pregovaranja. Ako ne razumemo kako ljudi, uključujući i mlade, pregovaraju u našoj kulturi, onda nećemo razumeti najvažnije načine za smirivanje tenzija i za kreativno rešavanje problema. Većina odraslih visoko ceni koncept pravde, lične odgovornosti i uzajamnog poštovanja. Kada se suoče sa ličnim raspravama, odrasli obično žele lično pomirenje i pravedna rešenja za suštinska pitanja. Teško je postići idealno rešenje, jer je komunikacija u toku sukoba dodatno komplikovana emocijama pošiljaoca i primaoca. Ljudi se plaše da pregovaraju na kooperativan način. Ljudi se plaše manipulacije. Jednostavno rečeno,

ljudi se plaše da će biti iskorišćeni. U skladu sa time, reakcija na sukob i dece i odraslih je da se čvrsto drže stava da je pravda jedino rešenje.

Obe reakcije, strah od iskorišćavanja i osveta u ime pravde, mogu dovesti do zlostavljanja, konfuzije i skrivenog besa. Za decu i adolescente, koji tek formiraju svoje definicije pravde i poštovanja, sukob je i ispoljeni uzrok i rezultat ove zbrke. Sukob se često koristi da se shvate ove norme. Ako uspeh definišu, mere i nagrađuju (ili kažnjavaju) prvenstveno vršnjaci, onda ne treba da čudi to što su shvatanja nastavnika i učenika u napetim, dinamičnim konfliktnim situacijama toliko razlikuju.

Edukatori će možda morati da ponovo razmisle i sistematizuju ono što već znaju o sukobima koji su zasnovani na elementima predstavljenim u ovom članku. Takvo shvatanje će pomoći edukatorima da sagledaju sukob iz drugačije perspektive, da ga posmatraju sa više razumevanja, a manje emocija. Na taj način bi se učenicima predstavio pozitivan, adekvatan primer i vrsta intervencije. Edukatori i učenici mogu da nauče da o sukobu razmišljaju kao o pozitivnom događaju!

Važni principi

Bez obzira na to koji program rešavanja sukoba je usvojen, programi obuke iz rešavanja sukoba za nastavnike/administratore i učenike trebalo bi da se bave sledećim principima:

- *Ako se rad na sukobu predstavi kao jedna od faza u kontinuumu, veće su šanse da se dođe do rešenja.* Vršnjačka medijacija bi trebalo da bude ponuđena opcija u svakom školskom sistemu. Deca, međutim, moraju da nauče da imaju moć da reše sukobe mnogo pre nego što primene vršnjačku medijaciju. Ona moraju da nauče kako da izaberu pažljivo promišljene načine da odgovore (a ne da reaguju) na sukob. Ponekad deca slobodnom voljom (a ne pod pritiskom nastavnika ili vršnjaka) izaberu da sukobe reše delima dobročinstva ili saosećanja. Ponekad, međutim, sukobi zahtevaju konstruktivno suočavanje i jasan zahtev za restitucijom ili drugim rešenjima.

Prvi korak potreban u rešavanju sukoba je da se učenici osnaže da međusobno lično razgovaraju. Ako razgovor između učenika ne daje uspeha, možda će morati da se uključe obučeni vršnjački savetnici koji mogu da vode učenike u analizi sukoba i da istraže razne načine da se ponovo uspostavi mir. Ako i taj pristup ne da uspeha, trebalo bi da se razmisli o intervenciji odraslih.

- *Počnite da razmišljate o veštinama rešavanja sukoba kao o veštinama pregovaranja.* Kao deo pripreme za medijaciju neki programi se prvenstveno fokusiraju na veštine komunikacije. Drugi nude obuku koja podrazumeva proces pregovaranja. Iako su oba pristupa ispravna, i jedna i druga oblast su neophodne da bi učenici u potpunosti shvatili proces medijacije. Većina edukatora prođe obuku iz veštine komunikacije, ali retko imaju osnovno bilo teoretsko ili praktično znanje o načinima pregovaranja. Dobar deo sukoba posledica su neprikladnih, pogrešno protumačenih pokušaja pregovaranja.

Iako je idealno učiti iz iskustva, ali takođe mnoge odlične knjige o veštinama pregovaranja mogu se pronaći u bibliotekama. Potražite ne samo knjige o kooperativnom pregovaranju, već i o tradicionalnim metodama. Naučite pregovaranje dobro da biste mogli da uživate kada budete kupovali auto! Ideja je da sami naučite dovoljno da biste mogli da podučite učenike kako da prepoznaju kada se tehnike pregovaranja primenjuju na njima. Oni zaslužuju da znaju kako da efektno i samouvereno odgovore na taktike drugih.

- *Razvijte temeljno razumevanje prirode sukoba.* Nastavnik/ca mora da nauči da analizira sukob i kako ga on/ona vidi tako da bi prepoznao/la i nešto što nije očigledno. Da li je do sukoba zaista došlo zbog jakne ili se radi o potrebi da se pobeđi? Da li se radi o socijalnim i ekonomskim vrednostima, pogrešno protumačenim namerama, ili pogrešnim pretpostavkama? Ovo je još jedna oblast koju standardni program rešavanja sukoba obično ne definiše detaljno. Deci treba

pomoći da shvate da je dug put od "zašto je sukob nastao?" do do njegovog rešenja.

- *Uzmite u obzir koncept „trajnih sporazuma“.* Iako ovo možda zvuči kao pravni izraz, on to nije. Kada uspete da prihvatite proces pregovaranja u širem smislu, takođe ćete moći da prepoznate i utvrdite glavni izvor sukoba – nezadovoljstvo nekim od tri odvojena aspekta procesa postizanja dogovora pregovaranjem. To su materijalno nezadovoljstvo, emotivno nezadovoljstvo i nezadovoljstvo procesom.

Puno sukoba nastaje zbog lošeg načina da se postigne zadovoljenje jednog od ova tri vrlo različita aspekta dogovora, tj. tako što se traži viši stepen zadovoljenja drugog aspekta, a ne onog oko kojeg se vodi spor. Očigledan primer je tužba zbog novca (izraz očiglednog *materijalnog nezadovoljstva*), a u stvari radi se o povređenom ponosu (*emotivno nezadovoljstvo*) ili besu zbog načina na koji je radnik otpušten (*nezadovoljstvo procesom*).

- *Podučavajte tehnike pregovaranja i medijaciju tako što ćete imati jasnu strukturu i tako što ćete da dajete lične primere i primere iz prakse.* Rešavanje sukoba se zasniva na stečenim veštinama. Rešavanje sukoba se ne može rešavati po receptu. Obuka za učenike ili odrasle trebalo bi da bude kombinacija predavanja, igrokaza i rada u grupama. Eksperimentišite. S obzirom da je ovo nova oblast, nove ideje se isprobavaju stalno sa velikim uspehom. Dobro je da se organizuju sastanci svakih 14 do 30 dana nakon prve obuke, da bi se procenilo da li se program uspešno primenjuje.
- *Bilo bi korisno da razmislite o tome da standardizujete postojeće programe obuke ili nastavne planove za vašu školu ili okrug.* To se odnosi i na programe vršnjačke medijacije. Program obuke ili nastavni plan i program treba da bude napravljen specijalno za škole i da bude prikladan za vašu školu. Idealno bi bilo da i veštine pregovaranja i veštine komunikacije imaju podjednaku važnost.

U jednom slučaju, savršeno odštampan osnovni nastavni plan i program proširen je planom za specijalnu obuku nastavnika, koji se fokusirao na praktična pitanja pregovaranja. Ovaj plan za specijalnu obuku nastavnika je pomogao da se identifikuju tehnike koje nisu bile deo inače kvalitetnog osnovnog nastavnog plana i programa. Kasnije, nastavnici su se složili da je obuka o veštinama pregovaranja bila značajan činilac koji je doprineo korisnosti osnovnog nastavnog plana i programa.

- *Naučite da prepoznate sukob što je ranije moguće.* Ljudi koji su u sukobu šalju zbunjujuće poruke, zato što nisu u potpunosti sredili svoje misli i osećanja da bi i sami mogli da ih razumeju. Ako postavite nekoliko pitanja koja su smišljena da bi pomogla učenicima da iskažu stvarne razloge zbog kojih je došlo do sukoba, pomoći ćete svima da brže deluju i da se bolje usmere na rešavanje problema. Obuka za veštine rada na sukobu pomaže da se spreči da se tenzija prihvati kao opšte prihvaćena činjenica. Sposobnost da se prepozna vrsta sukoba i razlog zašto je sukob nastao su presudni za efikasno rešavanje sukoba ili za njegovo potpuno sprečavanje.
- *Naučite da razlikujete razne vrste reagovanja na sukobe i kada je koji od njih prikladan.* Naučite da identifikujete razne oblike reagovanja na sukob: izbegavanje, kompromis, takmičenje, prilagođavanje i saradnja. Takođe naučite razliku između pojedinačnog i zajedničkog regovanja na sukob. Na taj način će vam vaše novostvoreno shvatanje važnosti pregovaranja otvoriti nove uvide u stvari.
- *Naučite kako da preispitate svoju ulogu u sukobu.* To se odnosi na dela, kao i na stavove, pretpostavke, motive i namere. Sukob daje priliku za emotivni i kognitivni razvoj. Pomaže nam da vidimo šta treba da menjamo u svojim stavovima. Lični razvoj počinje kada prihvatimo odgovornost za sopstveni doprinos problemu pre nego što počnemo da ukazujemo na greške drugih.

Ovaj pristup zahteva razumevanje *pregovaranja koje se zasniva na pravima* – a takav način pregovaranja preovlađuje u našem društvu, kao i u školama – kao i sposobnost da se razume da kada se striktno pridržava prava može da bude destruktivnije nego da se izabere kolaborativno rešavanje problema. Problem s pregovaranjem s pozicije prava jeste taj što je pravni lek koji stoji na raspolaganju ponekad ograničavajući a samim tim i neodgovarajući.

- *Shvatite vrednost praštanja.* Pomirenje podrazumeva predanost da se obnove narušeni odnosi i da se postignu dogovori koji će biti zadovoljavajući za sve uključene strane. Veoma je važno da se u svaki sporazum o rešenju sukoba uključi uzajamno obećanje o praštanju, čak i kada su u pitanju odrasli. Zapamtite, međutim, da sporazume prave strane u sukobu i da medijator ne bi trebalo da unosi svoje ideje. Pored usmenog dogovora, pisani ugovor koji utvrđuje detalje sporazuma naglašava nameru da se sukobljene strane pomire. Iskrena obećanja da se drugim ljudima ne govori o incidentu mogu da smire tenzije.
- *Shvatite da li pregovarate kooperativno ili takmičarski pre nego što počnete da otkrivete „prave razloge“ sukoba.* Ako ne umemo da prepoznamo prave razloge za svađu, naponi da se pronađe rešenje biće neefikasni, zbunjujući i stvorice nervozu. Neki učenici su prirodno talentovani kooperativni pregovarači, dok drugi poseduju prirodan takmičarski duh. Nastavnici takođe imaju urođen stil. Nastavnika koji koristi kooperativan stil često može da omete kreativno, takmičarski raspoloženo dete.

Jim Scott i Robbie Monsma imaju profesionalnu praksu obuka iz medijacije i upravljanja sukobima u Westlake Village, California, and Littleton, Colorado.

Preuzeto iz School Safety, ©Jesen 1994. Korišćeno uz odobrenje autora.

PODUČAVANJE O KONSTRUKTIVNOM REŠAVANJU SUKOBA

Podučavanje o principima

Podučavajte učenike da rešavaju probleme konstantno koristeći pozitivan pristup.

- Govorite učenicima o običnim ljudima koji su postali heroji zalažući se za druge.
- Podučavajte svakog učenika posebno, pomno, s poštovanjem, uvažavanjem svih unutar konteksta lokalne zajednice.
- Predočite kolegama i vršnjačkim medijatorima da je važno da budu jedinstveni u prihvatanju gore pomenutih principa.
- Podučavajte o tome kako treba da se podučava.

Principi obuke

Svakome ko učestvuje u podučavanju potrebne su iste osnove obuke.

- Podučavajte ne samo da bi se nasilje sprečilo, već sa ciljem da se ostvari pozitivan ishod (uzajamna dobit) u međuljudskim odnosima.
- Podučavajte o načinu obučavanja. Uvek učite iz pozicije nastavnika. Da bi se obuka isplatila, ona mora da se reprodukuje. U kriznim situacijama, kakve po svoj prilici sada doživljavaju naša deca, obuka o društvenim veštinama mora se održavati i pokazivati u svako doba i svugde.
- Prilikom podučavanja, koristite životne situacije za scenario igrokaza.
- Materijali za edukatore treba da se često obnavljaju i da uvek budu pri ruci.
- Neka metodologija obuke konstantno bude takva kao da se svaki učenik pojedinačno obučava. Obučavajte decu da obučavaju drugu decu tokom cele programske godine s ciljem da na kraju svi prođu obuku.
- Uključite sve u obuku. Službenike, kuvare, vozače autobusa, domare, direktore škola, pedagoge, zdravstvene inspektore. Svi moraju da znaju ista pravila zato što odrasli ljudi mogu da nenamerno miniraju obuku svojim neprimerenim ponašanjem.

Smernice

- Vaš edukator treba da vas obučava kako da obučavate druge.
- Vaš edukator/trener treba da vas obučava kroz praksu, mentorski, posvećujući određeno vreme samo vama. Ukoliko postoji mogućnost odlaska na seminare, konferencije ili za kupovinu priručnika, video materijala ili igrice, nabavite ih i za druge edukatore/voditelje.
- Vaš edukator/trener treba da obezbedi kontakte za dodatno usavršavanje i informacije o preporučenim materijalima i publikacijama za određene situacije.
- Vaš edukator/trener treba da ume da obučava male grupe raznih vrsta profila radnika zajedno, bez obzira na njihovo prethodno znanje ili opis radnog mesta.

Primer 1: Sedam Elemenata Pregovaranja

Harvardski pregovarački projekat

- Vodite računa da se čuju stavovi obe sukobljene strane.
- Izgradite odnos u kojem će svi učestvovati i zajednički raditi.
  - Razjasnite interese svih.
  - Kreirajte moguća rešenja za ispunjenje interes , ali da ne budu obavezujuća na početku.
- Pronađite eksterne legitimne standarde na osnovu kojih ćete proceniti i poboljšati opcije.
- Razmislite o mogućnostima izlaska iz procesa pregovora ako se ne postigne nikakav dogovor.
- Pažljivo pripremite nacrt tačkaka najboljeg dogovora, onog koji je bolji od najbolje alternative (ili od plana B). Onda zahtevajte da se strane obavežu na ispunjenje uslova.

Program za mlade pregovarače

- Shvatite njihova gledišta i prenesite svoja.
- Sve vreme budite osoba od poverenja i saradujte.
- Istražite najvažnije interese strana u sukobu, kao i svoje interese.
- Pokrenite spontano davanje predloga za rešenja/ „mozgalice“ (*brainstorm*) o mogućim rešenjima bez uzajamnog kritikovanja.
- Identifikujte valjane razloge za odabir opcija.
- Razradite svoj rezervni plan B.
- Pripremite moguća rešenja na osnovu interesa obe strane.

Izvor: Preuzeto uz odobrenje iz materijala Harvardskoj pregovaračkog projekta, Harvardskog Pravnog fakulteta, Cambridge, Massachusetts, i Programa za mlade pregovarače, Inc., Cambridge, Massachusetts. Crawford, D, and R. Bodine. 1996. Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Juvenile Justice Settings. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice and Safe and Drug-Free Schools Program US Department of Education.

RAD SA UČENICIMA

UČENICI
VRŠNJAČKA
MEDIJACIJA
KOOPERATIVNA
DISCIPLINA
SILEDŽIJSKO
PONAŠANJE

PREVENCIJA
NASILJA
DRUGI
PROBLEMI

Dobar deo našeg vremena u školama provodimo pokušavajući da direktno utičemo na ponašanje učenika. Često se samo fokusiramo na ono šta učenik *radi* u našoj učionici ili školi. Mnogo je teže videti sebe i način *kako* mi podučavamo, sagledati *kako* funkcionišu naše škole i realno proceniti da li su one prijatna i sigurna mesta i *šta je* to što mi predajemo i da li je to stvarno ono čemu bi trebalo učenike podučavati.

Učenici su razlog zbog kojeg škole postoje. Pristup koji mi koristimo stavlja učenike u centar kako bi smo usmerili našu pažnju na njihove potrebe, a ne na njihovo ponašanje. Proučavajući programe i strategije koje utiču na to kako se učenici ponašaju u našim školama i sjedinjujući te strategije s našim naporima da promenimo školsku klimu, nastavni plan i program, kao i pedagoški pristup, stvaramo uslove za početak sveobuhvatnog rada kako bismo ostvarili pozitivne promene.

Ovo poglavlje će razmotriti načine na koje učenici mogu da se osnaže da preuzmu odgovornost za svoje ponašanje, kao i razne strategije koje pomažu učenicima u sticanju znanja i veština koje su im neophodne. Pored toga, predstavljene su i informacije o načinima rada u slučajevima kada postoji nasilno ili rušilačko ponašanje.

Napomena: Podučavanje o radu na sukobima i motivisanje ljudi da rešavaju probleme uz uvažavanje potreba strana u sukobu imaju za posledicu smanjenje učestalosti i intenziteta nasilja. To nije isto što i plan prevencije i intervencije. Materijali u ovom poglavlju daju pregled i preporučuju druge dobre materijale.

PROGRAM MEDIJACIJE

„Mi pomažemo da deca koja su u sukobu razgovaraju o svojim problemima. Neki ljudi misle da deca ne mogu da pomognu drugoj deci da reše svoje probleme. Ali mi to možemo. To je baš lako jer mi ne rešavamo probleme dece koja su u sukobu. Oni sami rešavaju svoje probleme, a mi im u tome pomažemo“.

**Medijator iz četvrtog razreda, Vilmet,
država Ilinoj (Wilmette, Illinois)**

Program obuke iz medijacije je program u kojem se izabrani pojedinci (odrasli i/ili učenici) obučavaju o principima i osnovama konstruktivnog rešavanja sukoba i obučavaju se za proces medijacije sa ciljem da kao neutralna treća strana pomognu stranama u sukobu da dođu do rešenja.

Proces medijacije je mehanizam za konstruktivno rešavanje sukoba koji može da se koristi u školama, zajednici, omladinskim organizacijama i institucijama za mlade delinkvente. U takvim institucijama, programi medijacije se realizuju da bi se:

- smanjio broj izricanja disciplinskih mera, kao što su pritvor, suspenzija i zatvor;
- motivisalo efikasnije rešavanje problema;
- skratilo vreme koje odrasli i mladi lideri potroše na rešavanje sukoba među omladinom;
- poboljšala klima u međuljudskim odnosima u školi ili organizaciji;
- omladini i zaposlenima obezbedio alternativni prostor za rešavanje problema.

Programi medijacije mogu da pomognu tokom konstruktivnog rešavanja sukoba: među mladim ljudima, mladima i odraslima, i među odraslima. Direktor škole, nastavnici, ili drugi odrasli mogu da se obuče i postanu medijatori koji će pomagati mladima i odraslima u rešavanju njihovih sukoba. Na primer, odrasli medijator može da pomogne odraslima u rešavanju sukoba između zaposlenih na radnom mestu, u sukobima roditelja o primeni disciplinskih mera prema deci ili u sukobima oko kreiranja odgovarajućih programa za decu sa posebnim potrebama.

Mladi medijatori pomažu u rešavanju sukoba između vršnjaka kada je u pitanju: ljubomora, ogovaranje, nesporazum, siledžijsko ponašanje, svađa, krađa, kao i prijateljstva koja prolaze kroz krizu. Osim toga, mladi i odrasli mogu zajednički da vode medijaciju rešavanja sukoba, kao na primer u slučaju sukoba ličnosti, sukoba oko poštovanja, problema sa ponašanjem i drugih sukoba koji narušavaju odnose između mladih i odraslih. Medijacije koje zajednički vode mladi i odrasli su obično proizašle iz već uspostavljenih programa vršnjačke medijacije ili medijacija koje vode odrasli.

PROCES MEDIJACIJE

Medijacija je proces u kojem jedan ili više medijatora imaju ulogu neutralnih posrednika koji pomažu sukobljenim stranama da pronađu rešenje. U ovom procesu, medijator kreira atmosferu u kojoj se ohrabruje zajedničko rešavanje problema i vodi računa da se takva atmosfera održi tokom procesa. Tokom medijacije, medijator koristi šest koraka koji vode ka rešavanju sukoba:

- Kreiranje ambijenta i usvajanje osnovnih pravila za rešavanje problema.
- Slušanje iskaza i mišljenja – saslušati tačke gledišta svih strana u sukobu.
- Identifikovanje različitih interesa koji doprinose sukobu.
- Kreiranje mogućih rešenja kojima bi bili zadovoljeni interesi obe strane u sukobu.
- Procena rešenja na osnovu objektivnih kriterijuma.
- Generisanje rešenja koje će zadovoljiti obe strane u sukobu.

Iako medijator kontroliše proces medijacije, strane u sukobu kontrolišu njegov ishod. Učestvovanje u medijaciji je na dobrovoljnoj osnovi; medijator ne sudi, ne nameće dogovor i ne forsira donošenje rešenja. Medijacija je moćan proces jer sukobi mogu da se reše samo ako strane u sukobu odluče da ih reše. Strane u sukobu najbolje mogu da procene šta je to što će rešiti sukob, a i veće su šanse da će ispuniti uslove sporazuma, ukoliko su ih same kreirale.

Programi vršnjačke medijacije

Program vršnjačke medijacije je jedan od najčešće korišćenih programa za konstruktivno rešavanje sukoba u školama. Mladi mogu postati uspešni medijatori zato što dobro razumeju svoje vršnjake, zbog toga što proces odgovara njihovom uzrastu, zato što osnažuju svoje vršnjake, zadobijaju njihovo poštovanje i zbog toga što normalizuju proces rešavanja sukoba.

Mladi mogu da se približe svojim vršnjacima na način na koji odrasli ne mogu. Vršnjački medijatori mogu da sagledaju sukobe mladih uzimajući u obzir njihove stavove, načine izražavanja i ponašanja. Mladi doživljavaju vršnjačku medijaciju kao priliku da porazgovaraju o svojim problemima bez straha da će odrasli osuđivati njihovo ponašanje, njihove misli ili osećanja. Vršnjačke medijatore poštuju jer oni podržavaju proces rešavanja problema i uvažavaju strane u sukobu, što pokazuju i načinom na koji vode sastanke medijacije. Samooznačavanje je privlačno za mlade ljude i ono podstiče jačanje njihovog samopouzdanja i samodiscipline. Kada sami reše svoje probleme, mladi osećaju da imaju kontrolu nad situacijom i pristaju da se obavežu da će poštovati rešenja do kojih su došli.

Obuka za vršnjačku medijaciju

U školskim programima vršnjačke medijacije, grupa učenika obučava se za konstruktivno rešavanje sukoba. Obuka iz vršnjačke medijacije je fleksibilna, prilagođena je školskom rasporedu i resursima, kao i nivou razvoja učenika koji učestvuju u obuci. Na primer, obuka za učenike osnovnih škola može da se održava tokom dvočasovnih radionica i traje u periodu od nekoliko nedelja, dok obuka za učenike srednjih škola može da se završi na jednodnevnom seminaru. Obuka za vršnjačku medijaciju traje minimum od 12 do 20 sati i otvara mogućnosti za kontinuirano usavršavanje medijatorskih veština.

Vršnjačkim medijatorima se takođe drže predavanja o poštovanju različitosti i pokazuju veštine potrebne za rad sa različitim kulturama. U toku obuke, simulacijom životnih situacija (igrokazima) obrađuju se teme koje se tiču različitih kultura i problemi socijalne nepravde i na taj način se vršnjački medijatori efikasno pripremaju za rad na sukobima koji proizilaze iz različitosti.

Razvijanje veština tokom procesa medijacije jeste aktivnost koja traje ceo život. Vršnjačkim medijatorima se preporučuje da vežbaju i koriste naučene tehnike konstruktivnog rešavanja sukoba što češće i da prođu dodatne časove kako bi se nekih stvari podsetili.

Mogućnosti koje daje obuka za vršnjačku medijaciju

Programi vršnjačke medijacije daju svim mladima konstruktivna sredstva za rešavanje sukoba. Vršnjački medijatori koji prođu detaljnu obuku nauče i usvajaju veštine za rešavanje sukoba koje će im koristiti u mnogim situacijama tokom celog života. Zbog toga, mnogi stručnjaci smatraju da bi programe vršnjačke medijacije trebalo realizovati ne kao posebnu celinu, već kao integralni deo školskog programa rešavanja sukoba. U nastavku se opisuju dva programa medijacije.

Primer 1: Program vršnjačke medijacije u školama Centra za rešavanje sukoba u Novom Meksiku

Program vršnjačke medijacije u školama koji je razvio Centar za rešavanje sukoba u Novom Meksiku (*NMCDR - New Mexico Center for Dispute Resolution*) osmišljen je tako da obuču zaposlene i celokupnu učeničku zajednicu veštinama medijacije. U rad se uključuju i učenici koji su prošli obuku za vršnjačke medijatore. Program ima tri komponente – Nastavnici svojim ponašanjem daju primer, Sadržaj programa, i Medijaciju – i može da se realizuje u širokom kontekstu i prostoru.

1. Nastavnici svojim ponašanjem daju primer

Uspeh programa zavisi od podrške i posvećenosti celokupnog školskog osoblja. Edukatori predstavljaju program vršnjačke medijacije na uvodnom sastanku. Svim zaposlenima u školi se nudi nekoliko opcija. Oni mogu da:

- pruže opštu podršku programu;
- upute učenike na medijaciju i ohrabre ih da učestvuju u procesu;
- da se slože da učestvuju u medijaciji sa učenikom ako je to moguće;
- učestvuju u obuci za rešavanje sukoba ako se obuka nudi u okviru škole;
- učestvuju u obuci iz medijacije i budu medijatori iz redova školskog osoblja;
- budu članovi tima za implementaciju programa medijacije;
- budu koordinatori programa.

U svakoj od gore pomenutih opcija, nastavnici svojim ponašanjem daju primer i pokazuju vrednost i važnost rešavanja sukoba primenjujući naučene veštine u učionici, u školskim hodnicima, u kancelariji, u radu sa kolegama-nastavnicima i u radu sa roditeljima.

2. Sadržaj programa

Izvođenje nastave prema definisanom nastavnom planu i programu obavezno je u nižim razredima osnovne škole, dok je u višim razredima osnovne škole i srednjim školama izbornog karaktera. U osnovnim školama deca se podučavaju veštinama komunikacije, podstiču na upoznavanje sa rečnikom i konceptima koji se odnose na sukob, kao i veštinama rešavanja problema. Koriste se dva priručnika: „Rešavanje problema-aktivnosti za učenike najmlađeg uzrasta do trećeg razreda“ i „Lekcije iz rešavanja sukoba-za učenike od četvrtog do šestog razreda“. Program se koristi u svim odeljenjima i omogućava učenicima da razvijaju veštine rešavanja sukoba.

U srednjim školama koristi se program od 15 lekcija pod nazivom „Kako konstruktivno rešavati sukobe: Plan i program za adolescente“. Program se predaje tokom časova odeljenske zajednice, društvenih nauka, građanskog obrazovanja, časova stranog jezika

ili časova maternjeg jezika. Učenici se podučavaju i osnažuju u veštinama komunikacije, rešavanja problema i uče kako da kontrolišu emocije besa.

3. Medijacija

4.

Izbor medijatora se vrši na sličan način u nižim i višim razredima osnovne škole i u srednjim školama. Učenici i nastavničko osoblje predlože kandidate-buduće medijatore, a komisija koju sačinjavaju nastavnici napravi konačan izbor, vodeći pri tom računa o balansu između „pozitivnih“ i „negativnih“ faktora. Nakon izbora medijatora, izabrani učenici i nastavnici prolaze obuku iz medijacije.

Pošto završe obuku iz medijacije, izabrani učenici uzrasta od četvrtog do šestog razreda osnovne škole moraju da prođu dodatnih 9 časova obuke. Za njih se organizuje ceremonija dodele diploma i time oni zvanično postaju medijatori. Njihov zadatak je da u timovima po dvoje prate potencijalno izbijanje sukoba u školskom dvorištu i ponude svoju pomoć u njihovom rešavanju. U nekim školama se koristi sistem upućivanja na medijaciju iz odeljenja.

Izabrani nastavnici-medijatori i učenici-medijatori iz srednjih škola treba da prođu 12 časova obuke pošto završe obuku iz medijacije. Nakon obuke, učenici i nastavnici ukazuju koordinatoru programa na sukobe kod kojih treba da se primeni medijacija; učestvovanje u procesu medijacije je dobrovoljno. Kada dodje do sukoba između dvoje učenika, u procesu medijacije pomažu dvoje učenika-medijatora. U sukobu između učenika i nastavnika, jedan učenik-medijator i članovi nastavničkog medijatorskog tima pomažu da se nađe rešenje.

Primer 2: Šest razvojnih faza Programa medijacije Instituta za rešavanje sukoba države Illinois

Faza I: Oformiti tim obavezati se na izvođenje programa

- Oformiti tim za izvođenje programa.
- Obučiti tim za izvođenje programa.
- Imenovati koordinate programa.
- Uraditi procenu potreba.
- Ostvariti konsensus za razvoj programa u školi.

Faza II: Osmisliti i planirati program

- Napraviti vremenski okvir za izvođenje programa.
- Formirati savetodavnu grupu.
- Ustanoviti pravila i procedure.
- Identifikovati i pronaći izvore finansiranja.

Faza III: Odabrati i obučiti medijatore

- Organizovati predstavljanje programa vršnjačke medijacije za učenike.
- Izabrati vršnjačke medijatore.
- Obučiti medijatore.
- Zvanično predstaviti vršnjačke medijatore.

Faza IV: Obučiti dovoljan broj aktera uključenih u process nastave

- Održati obuku nastavnog kadra.
- Organizovati radionice za učenike.
- Informisati porodice i lokalnu zajednicu o programima medijacije.
- Organizovati radionice za roditelje.

Faza V: Kreirati i održati promotivnu kampanju programa

- Organizovati početnu kampanju.
- Razviti stalnu promociju.

Faza VI: Primena i održavanje programa

- Zahtevati da se održi proces medijacije.
- Napraviti raspored medijacija i medijatora.
- Nadgledati sastanke medijacije.
- Organizovati konstantnu obuku i podršku za medijatore.
- Uraditi evaluaciju programa.

Izvor: Schrupf, F., D. Crawford, i R. Bodine. 1996. *Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools*. Prerađeno izdanje. Champaign, IL: Research Press, Inc. Preuzeto uz odobrenje autora i Research Press.
Crawford, D., and R. Bodine. 1996. *Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Juvenile Justice Settings*. OfBce of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice and Safe and Drug-Free Schools Program US Department of Education.

PITANJA I ZADACI VAŽNI ZA RAZVOJ PROGRAMA VRŠNJAČKE MEDIJACIJE

1. Ko će biti koordinator programa? Onaj ko će:

Nadgledati selekciju učesnika obuke i edukatora.

Napraviti obrasce (formulare).

Voditi računa o upućivanjima na medijaciju, organizovati medijacije i voditi evidenciju.

Voditi računa o informisanju javnosti.

2. Ko će biti uključen u obuku?

Uzorci grupa sa raznovrsnim sastavom učenika

Oni koji se dobrovoljno prijave

Grupa koja je već prethodno obučena

Na osnovu preporuke

Na osnovu kriterijuma

Na osnovu podsticaja za učenike i nastavnike

Odrasli – volonteri / oni koji su dostupni

3. Kada će se obuka održavati?

Za vreme škole/posle škole/ vikendom/u drugim terminima

U toku redovne nastave

U okviru časova veština komunikacije

U vreme predviđeno za edukatore

Uključiti obuku u nastavni plan i program i bodovati obuku

Obavestiti nastavnike da ne planiraju sastanke i ispite u vreme obuke

4. Ko će vršiti obuku?

Zaposleni Konsultant

5. Koliki su troškovi i kako ćemo ih platiti?

Troškovi:

a. Troškovi obuke

b. Plata koordinatora

c. Troškovi nastavnika na zamenu

d. Razno: Majice rukava, kopiranje, papir

Mogući izvori finansiranja:

a. Školski fond za razvoj

b. Fond za prevenciju droge

c. Fondacije

d. Korporativni sponzori

e. Donacije

6. Šta će biti predmet medijacije? Za koje prekršaje pravila ponašanja se može primeniti medijacija? Za koje prekršaje pravila ponašanja ne treba da se primenjuje medijacija?

a. Ogovaranja

b. Nazivanje pogrđnim imenima

c. Neprimereno ponašanje tokom sportskih aktivnosti

d. Trajno zadržavanje pozajmljenih stvari

e. Problemi sa momcima/devojkama

7. Gde će se održati medijacija?

U privatnoj kancelariji/prostoru
Na mestu odvojenom od kancelarije direktora škole
Blizu mesta za koordinate, tako da su zaduženi za podršku u blizini, ako zatreba.

8. Kada će se medijacija održati?

U određeno vreme i dan, npr. za vreme ručka ili po pozivu kad je to potrebno.

9. Kako postupati sa pravilima poverljivosti o procesu medijacije?

Dogovoriti o kojim stvarima treba da se izveštava
Dogovori su tajni, a dosijei nisu dostupni javnosti

10. Na koji način će ljudi biti obavešteni o programu vršnjačke medijacije?

Proširiti znanje i razumevanje o programu:
Zvaničnim upućivanjem na medijaciju
Organizovanjem školskih okupljanja i prezentacijama
Kroz promotivni material: članke, postere, majice
Kroz prezentacije u medijima, preko letaka i najava

12. Kako će se obezbediti stalna obuka i podrška?

1. Stalnim sastancima održavati timski duh i pokretačku snagu
2. Osnaživanjem veština, nadograđivanjem koncepata i naglašavanjem važnosti procesa
3. Definisanjem vremena kada će se obuka dešavati
4. Određivanjem osoba koje će učestvovati i voditi obuku

13. Na koji način će se uraditi evaluacija programa?

Ostvarivanjem podrške unutarinstitucije/škole
Evaluacija je neophodna zbog donatora

*Preuzeto iz Centra za medijaciju Klivlend uz odobrenje Odbora Upravnika.
© Cleveland Mediation Center, 1994.*

SAVETI ZA RAZVOJ PROGRAMA VRŠNJAČKE MEDIJACIJE

Dajte ime vašem programu ili još bolje, neka mu učenici daju ime. Neki od primera imena su *Fussbusters* („Borci protiv sukoba“), *METS* (*Mediation Eases Tense Students* – „Medijacija pomaže učenicima koji su pod tenzijom“) i *WHAM* (*Watch for Humans who Advocate Mediation* – „Obratite se ljudima koji zagovaraju medijaciju“).

Predstavite prednosti vršnjačke medijacije svima u školi i zajednici.

Vršnjačka medijacija korisna je zato što:

1. smanjuje tenzije
2. smanjuje broj kazni
3. smanjuje nasilje
4. može da poboljša rezultate koji se postižu tokom nastavnog procesa
5. uspostavlja mehanizme za konstruktivno rešavanje sukoba
6. poboljšava veštine komunikacija i rada na sukobima
7. osnažuje učenike i pomaže im da postanu odgovorni
8. podstiče saradnju među učenicima, nastavnicima, roditeljima itd.

Važni delovi programa vršnjačke medijacije:

1. Predstavljanje programa medijacije razredu i organizovanje radionica sa ciljem da se predstavi koncept medijacije da bi se zainteresovali i odabrali učesnici obuke.
2. Stručna obuka koja omogućava praktičnu vežbu radi izgradnje veština.
3. Omogućiti sesije medijacije među učenicima, nastavnim osobljem, roditeljima, zaposlenima itd.
4. Dosledno praćenje primene sporazuma postignutih tokom medijacije, kao i stalno vođenje dokumentacije i evaluacije celokupnog projekta.
5. Razmena informacija o uspešnosti, neuspehu ili problemima s programom.

Opšti ciljevi programa vršnjačke medijacije su:

1. da učenici vide sukob kao pozitivnu silu koja vodi ka razvoju i promeni
2. da se poboljšava komunikacija, opšti duh i klima u školi
3. da se povećaju veštine komunikacije i svest o sopstvenoj ličnosti učenika
4. da se poveća spremnost učenika za život u multikulturalnoj sredini i svetu različitosti
5. da se prošire osnovna znanja učenika o sukobima i komunikaciji, posebno o sposobnosti aktivnog slušanja
6. da se učenje posmatra kao životna težnja za usvajanjem i unapređenjem veština
7. da se podigne nivo građanske dužnosti i brige za druge ljude
8. da se prihvati rešavanje sukoba prijateljskim pristupom
9. da učenici prošire svoje vidike o svetu
10. da učenici uvide kako se alternativna rešavanja sukoba uklapaju u pravni sistem Sjedinjenih Država
11. da odrasli prepoznaju i prihvate sposobnost mladih ljudi da rešavaju svoje probleme
12. da se nastavnici i administrativno osoblje više koncentrišu na predavanja i administraciju a manje na probleme discipline
13. da se stvore druga alternativna rešenja za isključenje, suspenziju, zatvaranje i sudsku intervenciju i time smanji nasilje, vandalizam i bežanje iz škole

*Preuzeto iz Centra za medijaciju Klivlend uz odobrenje Odbora Upravnika.
© Cleveland Mediation Center, 1994.*

DEFINICIJA MEDIJACIJE KAO TEHNIKE REŠAVANJA SUKOBA

Medijacija je proces rešavanja problema u više koraka koji pomaže ljudima da rešavaju sukobe koristeći pozitivnu komunikaciju. Tokom rešavanja sukoba medijacijom niko neće da bude proglašen krivim ili nedužnim, da bude ili ne bude u pravu. Medijator je neutralna osoba koja vodi proces rešavanja sukoba medijacijom.

Medijacija je process tokom kojeg se ljudi među kojima postoji neki problem okupljaju kako bi razgovarali o nastaloj situaciji. Tokom procesa rešavanja sukoba medijacijom, strane u sukobu počinju da shvataju stavove druge strane. Nema garancija da će učestvovanjem u procesu medijacije strane odmah postići dogovor, ali se, uz pomoć medijatora, sukob može rešiti.

Rešavanje sukoba medijacijom je proces koji osnažuje ljude koji su u sukobu da odrede najbolji način za rešavanje problema. Medijator će ih usmeravati da spontanom diskusijom dođu do mogućih rešenja problema. Za razliku od sudskog procesa, u medijaciji nema presude i nema kazne za strane u sukobu.

Medijacija se može održavati bilo gde. Može da se vodi u prostoru određenom za medijaciju ili na samom mestu gde se sukob desio. Cilj procesa je da uzajamnom poboljšanom komunikacijom ljudi reše nesporazume na konstruktivan način.

Faze rešavanja sukoba medijacijom – Model od pet koraka

Faza I: „Uvod“

Medijator postavlja osnovna pravila i daje kompletan opis procesa.

Faza II: „Slušanje obe strane“

Strane u sukobu pojedinačno pričaju svoje priče medijatoru.

Faza III: „Razgovor između strana u sukobu“

Medijator vodi učesnike kroz ovu fazu usmeravajući ih da pričaju jedni sa drugima.

Faza IV: „Dogovor“

Učesnici će spontanom diskusijom doći do mogućih rešenja koja će pomoći rešavanju njihovog sukoba.

Faza V: „Završetak sastanka“

Medijator se zahvaljuje učesnicima na učešću u procesu i ohrabruje ih da dođu ponovo ako dođe do drugog sukoba.

Osnovna pravila

Nema nazivanja pogrdnim imenima. Osobe govore jedna po jedna. Svi ostaju da sede na svojim mestima.

1993 W.A.V.E. Conflict Resolution Program. Korišćeno uz odobrenje.

MEDIJACIJA KOJU VODI NASTAVNO OSOBLJE SA UČENICIMA

KORACI

1. **Uvod i osnovna pravila**
2. **Svaka strana priča svoju priču**
3. **Spontana diskusija (*Brainstorming*)**
4. **Sastavljanje ugovora**
5. **Praćenje primene ugovora i ponovna medijacija, kada je potrebno**

Profesori i administrativno osoblje u srednjoj školi imaju razne uloge tokom jednog školskog dana. Tu tradicionalno spada i uloga glavnog arbitra i sudije. Ovaj članak je napisan za nastavno osoblje koje veruje da postoji bolji način rešavanja i prevencije sukoba, a da pri tom ne uključuje arbitražu ni suđenje. Kao što mnogi dobronamerni profesori otkriju na početku svoje karijere, igranje uloge sudije vodi ka širenju sukoba i nezadovoljstava među učenicima. I sam proces odlučivanja o tome ko je u pravu a ko greši samo privremeno prekida sukob.

Medijacija koju vode profesori i administrativno osoblje škole, kao i njena srodna grana vršnjačka medijacija, je vrlo delotvoran način da se vremenom popravi disciplina. Što je još važnije, medijacija koju vode nastavnici daje dobar primer svim učenicima kako mogu da koriste veštine za konstruktivno rešavanje sukoba. Ukoliko ovaj primer izostane, manje je verovarno da će učenici da primenjuju strategije konstruktivnog rešavanja sukoba u svakodnevnom životu, pokazalo je obimno istraživanje autora ovog članka (Newbury, 1985). Kao rezultat dobrog davanja primera i dosledno primenjivanih medijacija koje vode nastavnici, drastično je smanjen broj isključenja iz škole, a povećan broj nenasilno rešenih sukoba. Samo u jednoj osnovnoj školi isključenja su smanjena za 90% nakon primene principa koji su dati u ovom priručniku.

Pre nego što čitalac ovog članka podlegne u popularnom verovanju da je bilo koji oblik konstruktivnog rešavanja sukoba edukativna magična pilula, ona/on mora da zna i razume da je za početak potrebno da uloži i vreme i energiju. Na prvi pogled strategije programa medijacije i konstruktivnog rešavanja sukoba deluju kao da u njima ima puno elemenata koji samo troše vreme koje bi moglo da bude iskorišćeno za druge korisne zadatke.

Naravno, rešavanje sukoba medijacijom daje medijatorima mogućnost da nalazi dobar balans u primeni ove dve obaveze. S jedne strane, postoji potreba da se čvrsto pridržavate pažljivo konstruisanog plana nastave. S druge strane, postoji stalno ometanje dnevnog plana nastave učeničkim prepirkama, svađama i na druge načine. Rešavanje sukoba medijacijom u praksi može da omete i najbolje osmišljen dnevni plan rada. Naravno, isti efekat ima i sam sukob koji je izbio u razredu. Razlika između njih je jasna. Rešavanjem sukoba medijacijom čine se naponi da se reše postojeći i spreče budući sukobi. Vremenom, ulaganje u medijaciju daće više vremena za redovne zadatke koje treba obavljati kada se sukob smiri. Pored toga, kao što je to navedeno dalje u tekstu, postoje jednostavne strategije koje edukatori mogu da koriste da bi ometanje u radu sveli na najmanju moguću meru.

Čitaoci moraju dobro da razumeju dve važne stavke pre nego što primene principe koji su dati u ovom članku. Prvi princip je da *ne uspeva sve svaki put i sa svakim učenikom*. Bez sumnje, strategije medijacije neće uspeti da reše neke problem u toku određenog vremenskog perioda. Naravno, ukoliko se bilo koji problem ponovo pojavi, nastavno osoblje može odlučiti da ponovo održi medijaciju. Još je verovatnije da ćete u tom slučaju, kao nastavnik, odlučiti da nametnete već ustanovljene kaznene mere. To nas vodi ka najvažnijem principu medijacije koju vode nastavnici - *nikada medijacija sukoba ne zamenjuje ustanovljene kaznene mere za loše ponašanje*. Iako jačina kaznenih mera kao što su trajanje isključenja, udaljavanje sa nastave ili kazna može da se smanji, neophodna je odgovarajuća i ravnomerna primena kaznenih mera.

U nekim školama, na primer, učenici budu izolovani ili se isključeni sa nastave zbog tuče. Međutim, pre nego što se vrate u učionicu, ovi učenici moraju da učestvuju u zvaničnim sastancima medijacije. Učenicima koji pristanu na medijaciju smanjuje se vreme služenja kazne. Za razliku od njih, drugi učenici služe puno vreme kazne. Medijacija kao proces ima namenu da pomogne učenicima da otklone uzrok sukoba i spreči buduće ometanje nastave.

OSNOVE MEDIJACIJE KOJU VODI NASTAVNO OSOBLJE

Sa stanovišta edukatora prednost treba dati rešavanju sukoba medijacijom jer promovise ličnu odgovornost. Takođe, medijacija daje snažnu nadgradnju i dragocene lekcije iz veština komunikacije, rešavanja problema i preuzimanja odgovornosti. Izraz „bogatiji za jedno iskustvo“ zasigurno važi za one koji učestvuju u programima rešavanja sukoba medijacijom.

Rešavanje problema predstavlja osnovni okvir za realizaciju programa medijacije koju sa učenicima vodi nastavno osoblje. U okviru tog konteksta, učenici se osnažuju da preuzmu vlasništvo nad problemima. Uprkos različitim shvatanjima prirode problema, na primer, o tome ko je počeo sukob, učenici koji su u sukobu rade na tome da pronađu uzajamno prihvatljivo rešenje. Istraživanja o rešavanju problema upućuju na dve ključne povezanosti koje su potrebne za uspešno rešavanje problema. Te povezanosti se zovu „razmišljanje o posledicama“ i „drugačije razmišljanje“. Ove dve veštine otprilike odgovaraju sposobnosti da se predvide posledice različitih postupaka i mogućnosti da se tokom spontane diskusije dođe do mnogih rešenja.

Za razliku od nekih vršnjačkih medijacija, medijacije koje vodi nastavno osoblje mogu da podstaknu pronalaženje rešenja time što se direktno fokusiraju na pozitivne i negativne aspekte mirnog rešavanja sukoba. Na primer, ukoliko to školske procedure dozvoljavaju, učenici mogu da shvate da je mirno rešavanje sukoba korisno i u školi i van nje. Korisno je u školi jer se učenici međusobno bolje slažu. Korisno je van škole jer su strane u sukobu svesne negativnih posledica svog neučestvovanja u procesu medijacije i neuspeha u pronalaženju mirnog rešenja. Ukratko, učenici će možda biti motivisaniji da pronađu rešenje učešćem u medijaciji koju vode nastavnici. Međutim, treba napomenuti da nikada ne sme da se oseća atmosfera nametanja, pretnji ili većih pritiska da se problemi reše. Umesto toga, učenici treba da budu svesni koje su im opcije i lični izbori, imajući u vidu moguće posledice rešenih ili nerešenih sukoba.

Jedna od prednosti medijacije koju vode nastavnici jeste mogućnost da se zahteva odgovornost za dogovorena rešenja. Kada se potpiše sporazum o rešenju sukoba, nastavnici mogu da odrede praćenje primene ili provere po isteku određenog vremenskog perioda. Na taj način učenicima koji su u sukobu jasno se stavlja na znanje da su nastavnici dovoljno zainteresovani za njih time što proveravaju da li se oni pridržavaju potpisanog sporazuma.

Najizazovniji aspekt medijacije za nastavnike jeste da ostanu u ulozi neutralne strane. To znači da ne sugerisu rešenje problema. Iako neki nastavnici mogu da pomognu učenicima iz nižih razreda ili onima sa posebnim potrebama, sve vreme na snazi treba da ostane sveto pravilo zabrane nastavnicima da učenicima predlažu rešenja. Ovo posebno teško pada edukatorima koji su navikli da daju rešenja za mnoge probleme. Da bi svi aspekti medijacije bili uspešni, edukatori ne smeju da padnu u iskušenje da pomažu učenicima predlažući im logična rešenja.

U kojim sukobima može da se primeni medijacija?

Svaka škola mora da utvrdi jasna pravila o tome koji sukobi mogu da se rešavaju medijacijom. Generalno gledano, svi sukobi mogu da se rešavaju medijacijom. Izuzeci su jasno kršenje zakona, kao što su krađa i fizički napad. U nekim školama ne primenjuje se medijacija ukoliko dođe do jasnog kršenja pravila discipline u razredu ili školi. Međutim,

medijacija može da se primeni i u ovim slučajevima kao uslov za smanjenje kazne, ili da bi se učenici vratili u školu i ponovo imali učenička prava. Neformalna medijacija u okviru razreda može takođe da se primeni kao način rešavanja problema, kroz razgovor sa jednim učenicom, ili sa obe sukobljene strane.

Prostor u kojem se održava medijacija

Medijacija se po pravilu održava u odvojenom prostoru u kojem se razgovor može voditi neometano i bez prisustva drugih učenika. Sto sa stolicama odvaja učenike u sukobu (u daljem tekstu samo učenici) i onemogućava da jedni drugima neposredno priđu. Školski medijator sedi između učenika kada je to moguće. Medijacija u učionici može da se održava u posebnom predviđenom prostoru za medijaciju ili ispred učionice. U većini slučajeva, medijacija se ne radi na javnom mestu. Međutim, i ovde postoje izuzeci. To su, na primer, sukobi u kojima učestvuje puno učenika. Takve medijacije mogu da se rade na časovima odeljenske zajednice. Medijacije se takođe mogu raditi za vreme školskog odmora.

Uvod i osnovna pravila

Tokom zvanične medijacije, nastavnici uvek počinju proces pitajući učenike da li oni žele medijaciju. Iako posledice neučestvovanja u procesu medijacije mogu da budu negativne, važno je da učenici dobrovoljno pristanu na medijaciju. Osnovna pravila medijacije saopštavaju se čitanjem ili opisivanjem. Svaki učenik prihvata pravila pojedinačno. Predlažu se sledeća osnovna pravila:

- (1) Prihvatamo da ćemo da se trudim da pronađemo mirno rešenje sukoba
- (2) Prihvatamo da nema prekidanja sagovornika
- (3) Prihvatamo da nema omalovažavanja sagovornika
- (4) Prihvatamo da tokom procesa sedimo na svojim mestima (kada se koriste stolice)

Svaka strana priča svoju priču

U zvaničnoj medijaciji, svakom učeniku se daje prilika da ispriča svoju verziju sukoba. Kako bi se izbegla svađa, nastavnici-medijatori metodom slučajnog izbora biraju učenika/učenicu koji/koja će početi proces. Naravno, nastavnici-medijatori ohrabruju učenike putem verbalno ili neverbalno. Nakon što svaki učenik ispriča svoju priču, nastavnik-medijator predstavlja sažetak njihovog viđenje sukoba. Nastavnik takođe obraća pažnju na osećanja učenika koja izlaze na površinu dok oni pričaju svoje priče.

Procedura nezvanične medijacije može da se primeni u nekim slučajevima umesto faze u kojoj svaki učenik priča svoju priču. Tokom ove procedure, nastavnici-medijatori koji znaju sve o sukobu mogu da smeste sukob u okviru kršenja pravila discipline u razredu ili školi. Na primer: „Videla sam da ste se vas dvoje posvađali i da ste gurali i vukli jedan drugog. Takvo ponašanje se ne toleriše u mom (našem) razredu (školi).“ Ovu proceduru bi trebalo sprovesti samo onda kada je vreme krajnje ograničeno i kada se sa velikom sigurnošću znaju sve činjenice.

Dodatna procedura koja se često primenjuje u radu sa učenicima srednjih škola, a može da se primeni i u radu sa pričajivim učenicima od petog do osmog razreda osnovne škole. Od učenika se traži da prepričaju viđenje sukoba i opišu osećanja. Ovo se radi pošto što su učenici pojedinačno ispričali svoje priče. Nastavnik - medijator može da kaže, na primer: „Da bi se problem rešio važno je da svako od vas shvati kako druga osoba vidi ovaj problem. Džone, molim te da ponovo ispričaš priču, ali sa Džejsonove tačke gledišta (na način na koji ti misliš da on vidi problem).“ Kada Džon završi, nastavnik - medijator traži od Džejsona da ponovo ispriča Džonovo viđenje problema.

Spontana diskusija (*Brainstorming*)

Brainstorming, ili „traženje alternativnih rešenja“ sledeća je faza medijacije. Nastavnici podstiču učenike da razmisle o što više mogućih rešenja kako bi rešili sukob na najbolji mogući način. Tokom zvanične medijacije, nastavnici zapisuju ove ideje da bi se kasnije tokom procesa vratili na njih.

Nakon „mozgalice“, nastavnik - medijator podseća učenike na ideje do kojih su došli i proverava da li ih učenici prihvataju ili odbacuju. Cilj je naravno da se pronađu uzajamno prihvatljiva rešenja za njihove probleme. Tokom ovog procesa nastavnik - medijator igra najveću ulogu. Iako medijatori ne sugerišu rešenja učenicima, oni im pomažu da shvate kakve mogu da budu posledice predloženih rešenja (razmišljanje o posledicama). Ako vreme dozvoljava, medijatori mogu postaviti sledeće pitanje: „Šta može da se desi sledeći put?“ (ako se usvoji predloženo rešenje?)

U ovoj fazi, nastavnici-medijatori daju dragocen doprinos prevenciji budućih sukoba.

Sastavljanje ugovora

Vrhunac uspešnosti medijacije jeste potpisani ugovor. U ovoj fazi, dogovoreno rešenje zapisuje nastavnik-medijator. Svaki učenik/učenica koji su u sukobu potpisuju da se slažu s rešenjem. Nastavnik-medijator zakazuje sledeći sastanak i obaveštava učenike o datumu.

Praćenje primene ugovora i ponovna medijacija, kada je potrebno

Nastavnik-medijator uspostavlja kontakt sa učesnicima u periodu od jednog do nedelju dana nakon održane medijacije i određuje vreme za nastavak susreta kako bi ocenio uspešnost medijacije. Ako je medijacija bila uspešna, daje se usmena podrška učesnicima. Ukoliko dogovoreno rešenje nije sprečilo dalje sukobe, mogu se nametnuti kaznene mere. U nekim slučajevima, učenicima se daje na raspologanje mogućnost da se ponovo primeni medijacija ili da se ponovo pregovara o ugovoru.

*Ken Newbury, Ph.D., Toledo
Public Schools, Toledo, OH.*

KONSTRUKTIVNO REŠAVANJE SUKOBNA U OKVIRU PORODICE

Školska zajednica se sastoji od mnogo grupa uključujući administratore, nastavno osoblje, radnike koji rade na održavanju, učenike, roditelje, komšije, male privrednike, predstavnike raznih asocijacija, predstavnike lokalne zajednice i školske policajce. Svaka od ovih grupa utiče na verovatnoću da će učenici primenjivati veštine konstruktivnog rešavanja sukoba u okviru i van škole.

Programi konstruktivnog rešavanja sukoba i primena veština rešavanja sukoba cvetaju u onim sredinama gde svi ljudi koji su važni u životu učenika shvataju vrednost, poštuju i učestvuju u izgradnji tih veština i procesa.

Roditelji su prvi edukatori svoje dece. Kada se roditelji upoznaju sa školskim programima rada na sukobu i u njima učestvuju, to je od koristi celoj zajednici. Mnogi roditelji poseduju veštine potrebne za rad na sukobu i imaju kapacitete za realizaciju školskih programa. Drugi roditelji žele da nauče efikasna sredstva kako bi rešavali sukobe kod kuće. Ostali možda još uvek i ne znaju koje alternative postoje za strategije koje trenutno koriste, ali može da im bude korisno da nauče nove strategije i unaprede lične veštine potrebne za rad na sukobu.

Ovo poglavlje počinje tekstom o učestvovanju roditelja i lokalne zajednice. Predstavljene su i aktivnosti koje mogu da se izvode sa grupama roditelja, nastavnika, predstavnicima lokalne zajednice, i koje mogu da pomognu ljudima da nauče veštine potrebne za rad na sukobu. Takođe, predstavljeni su materijali koje mogu da upotrebe edukatori ili roditelji.

Mnoge od ovih aktivnosti su korisne, zabavne i ostavljaju jak utisak na sve učesnike. Mogu da se izvode na sastancima udruženja i organizacija roditelja i nastavnika, lokalnom školskom veću, školskom odboru, sastanku zaposlenih škole, ili bilo kojem drugom sastanku predstavnika školske zajednice koji su posvećeni ovom procesu.

Inicijative roditelja i lokalne zajednice

Uticaj programa konstruktivnog rešavanja sukoba na nivou škola povećava se kada se oni povežu sa edukativnim programima namenjenima lokalnoj zajednici i roditeljima. Tako povezani programi daju mogućnost učenicima da primenjuju svoje veštine na uspešan način, u raznim prilikama. Povezanost programa je važna zato što se mladi ljudi suočavaju sa izazovom kada žele da primene obuku iz konstruktivnog rešavanja sukoba u lokalnoj zajednici ili kod kuće, posebno u radu sa onima koji nisu prošli sličnu obuku.

Edukacija roditelja

Deca moraju imati izgrađen pozitivan osećaj svog ličnog identiteta i svog mesta u svetu. Takođe, moraju izgraditi karakter i usvojiti veštine koje će im omogućiti da žive u harmoniji sa svojim porodicama i širom zajednicom.

Krug je sveti simbol života...

Pojedinačni delovi kruga su povezani jedan sa drugim; i što se desi jednome, ili ono što jedan deo radi, utiče na sve ostale u krugu.

— Virginia Driving Hawk Snevel

Razvoj ovih veština zavisice od odnosa punih poverenja i ljubavi, od kojih je prvi i najvažniji onaj između dece i njihovih roditelja. Porodice su okruženja u kojima se ostvaruju osnovne potrebe dece i gde ona uče lekcije o ličnim odnosima i načinima rešavanja problema. Za decu, porodično okruženje predstavlja osnovni poligon za vežbu i razvoj kapaciteta koji im omogućavaju da se ponašaju odgovorno i da rešavaju probleme mirnim putem. Zato je edukacija roditelja o konstruktivnom rešavanju sukoba od suštinskog značaja.

Prema Brendtrou i Longu, bilo koji značajan pokušaj da se elimiše svađe i nasilje zahteva rad širokog spektra službi, uključujući i programe na nivou škole¹. Ako se obrasci sukoba i agresivnog ponašanja ponove, prioritet moraju da imaju primarna prevencija i rana intervencija.

Primarna prevencija

Kada se problematično ponašanje jednom pojavi kod neke osobe, ono se neprestano ponavlja tokom celog njenog života. Zato intervencije koje utiču na život dece u porodicama i školama zaslužuju da imaju prioritet. Te intervencije se odnose na:

- Jačanje roditeljskih veza. Deca su manje sklona nasilju kada su zadovoljene njihove osnovne potrebe i kada se podižu u stabilnom, sigurnom ambijentu punom ljubavi.
- Podučavanje dece samodisciplini. Počevši od osnovne škole, sva deca bi trebalo da prođu osnovnu obuku iz samodiscipline. Nastavnici mogu da se obuče da probleme sa disciplinom koji se redovno javljaju rešavaju u cilju stvaranja kulture nenasilja u školi.
- Podučavanje o konstruktivnom rešavanju sukoba. Učenici treba da budu podjednako osposobljeni da rešavaju kako sukobe između vršnjaka tako i probleme koje mladi imaju sa autoritetom odraslih. Kada usvoje ova znanja, učenici će umeti da se bore za opstanak celog života.

Rana intervencija

Važno je prepoznati da su neki mladi ljudi suočeni sa opasnošću od nasilja u ranom uzrastu i trebalo bi da im se omoguće korisna, celovita znanja u školi, kod kuće i u lokalnoj zajednici.

Dole navedeni načini, čija je uspešnost potvrđena kroz istraživanja, trebalo bi da postanu deo logičkog sistema za smanjenje delinkventnog ponašanja i ponašanja koje vodi samouništenju²:

- *Mentorstvo mladih koji odrastaju u rizičnim uslovima.* Svakom detetu je potrebna barem jedna odrasla osoba koja će mu pružiti безусловnu ljubav. Mnogo dece pati od nedostatka pažnje. Kada roditelji nisu sposobni ili ne mogu da pruže stalnu brigu i podršku koje deci trebaju, mentori imaju veliki uticaj u ispunjavanju te uloge.
- *Mentorstvo i obuka roditelja.* S obzirom na to da je veliki broj slučajeva asocijalnog ponašanja dece u ranom uzrastu uzrokovan nedoslednom i strogom disciplinom, plan i program obuke roditelja predstavlja važno sredstvo koje će pomoći da se prekine lanac primene sile (zlostavljanja i/ili nasilja), i da se razviju pozitivni odnosi između roditelja i dece.
- *Ciljno delovanje na siledžije.* Vršnjačko zlostavljanje je rani indikator doživotnih asocijalnih problema. Ako intervencija izostane, siledžije iz detinjstva obično postanu nasilni odrasli ljudi.

Obučavanje roditelja u rešavanju sukoba je logičan način da se dečja iskustva koja nose iz kuće i ona stečena u školi približe jedna drugima. Pomaganje porodicama da konstruktivno rešavaju sukobe koji su neizbežni u porodičnom životu, omogućava roditeljima da se oslobode nedoslednog, strogog postupanja i kažnjavanja dece. Kada roditelji primenjuju efikasan način ponašanja u konfliktnim situacijama, oni daju moćan i poučan primer deci. U svojoj knjizi, *Bitke, Frke, Bes & Suze* Bikmen i Holms (*Battles, Hassles, Tantrums & Tears*, Beekman and Holmes) predstavljaju strategije koje će pomoći roditeljima da savladavaju sukobe i ostvare mir u kući³. Njihov program, *Načini za konstruktivno rešavanje sukoba*, daje smernice za reagovanja odraslih na sukob.

---

¹ Brendtro, L., and N. Long. 1993 (Spring). "Violence Begets Violence: Breaking Conflict Cycles." *Journal of Emotional and Behavioral Problems*, p. 5.

² Isto., str. 5-6

³ Beekman, S., and J. Holmes. 1993. *Battles, Hassles, Tantrums & Tears: Strategies for Coping with Conflict and Making Peace at Home*. New York

Iako su od vitalnog značaja za edukaciju u ranom detinjstvu, inicijative roditelja su potencijalna veza između škola i kuće, bez obzira na uzrast mladih koji učestvuju u programima. Što više mladi koriste konstruktivni pristup rešavanja sukoba, posebno u školi ili kod kuće, veća je verovatnoća da će oni takva ponašanja da usvoje kao lični stil.

*NY: Hearst Books, William Morrow & Company, Inc., Publishers, p. 90.
Crawford, D., and R. Bodine. 1996. Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Juvenile Justice Settings. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice and Safe and Drug-Free Schools Program US Department of Education.*

Uvodne aktivnosti upoznavanja

Kada ljudi formiraju neku grupu, uvek je to novo iskustvo, čak i u slučajevima kada se grupe već dugo poznaju. Aktivnosti kreiranja zajednice pomažu ljudima da se osete prihvaćenima i da osete da i oni imaju svoju ulogu. Taj lični osećaj sigurnosti i vrednosti ima pozitivan efekat na komunikaciju, učenje i zajednički rad. Kada se izgradi osećaj zajedništva, manje je verovatno da će se sukobi desiti, a kada se ipak dese, rešavaju se na uspešniji način.

1. Aktivnost izgradnje grupe: Imena i rođendani (Datum rođenja)

U ovoj aktivnosti učestvovaće od 10 do 40 učesnika. Cilj aktivnosti je da pomogne učesnicima da se predstavljaju jedni drugima. Tokom aktivnosti, pojaviće se razni oblici komunikacije kada se članovi grupe zamole da se rasporede po imenima, prezimenima i datumima rođenja, a da ne koriste govor.

Uputstva:

Dajte instrukciju grupi da se rasporede po raznim osnovama 2-3 puta. Svako raspoređivanje grupe trajaće od 4 do 6 minuta. Trajanje aktivnosti će da zavisi od veličine grupe. Između aktivnosti treba predvideti 10-12 minuta za aktivnosti u kojima će učesnici probiti led u komunikaciji.

Stanite u krug.

Tražite od učesnika da se rasporede u krugu prema:

Imenima po azbučnom redu

Prezimenima po azbučnom redu

Hronološki po datumima rođenja – mesec i dan rođenja. (članovima grupe nije dozvoljeno da pričaju ili zapisuju). Ako neko priča, grupa mora da se vrati na prethodni redosled i da započne ponovo aktivnost sa datumom rođenja.

Proverite redosled pitajući svaku osobu za ime ili datum rođenja. Na ovaj način članovi grupe se upoznaju, a i koriste se razne vrste komunikacije.

2. Aktivnost kreiranja grupe: Koncentrični krugovi

U ovoj aktivnosti učestvovaće od 10 do 40 učesnika. Cilj aktivnosti je da pomogne učesnicima da se predstavljaju jedni drugima, da prodube međusobno razumevanje i poboljšaju veštine komunikacije.

Ova aktivnost treba da traje od 5 do 15 minuta, u zavisnosti od toga koliko vremena možete da odvojite za nju tokom trajanja cele radionice.

Uputstva:

Nađite partnera suprotnog pola.

Možete da kažete grupi: „Odlučite ko će biti partner broj 1.“ (Napravite pauzu) „Sada odlučite ko će biti partner broj 2.“

Dajte učesnicima instrukciju da naprave dva kruga. Partner broj jedan će stajati u manjem (unutrašnjem) krugu okrenut ka partneru broj dva koji će stajati u većem (spoljašnjem) krugu i gledati ka unutrašnjem krugu. Partneri će gledati jedan drugog licem u lice.

Možete da kažete, „Imaćete 30 sekundi da završite rečenicu ili odgovorite na pitanje koje ću postaviti. Posle 30 sekundi unutrašnjost manjeg kruga će se pomaknuti za jednu osobu nadesno.“ (Možete da promenite broj osoba koji se pomera u krugu ako grupa mora da se pomera brže.)

Pitanja

Počnite svako pitanje sa:

„Pogledajte partnera u oči. Kakve su mu boje oči?“

„Kako se zove vaš partner?“

1. Koja vam je omiljena pesma? (manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)
2. Koja vam je omiljena boja? (manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)
3. Kada biste imali priliku da idete na odmor bilo gde na planeti, gde biste išli? (manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)
4. Koji vam je bio omiljeni porodični odmor ili vreme koje ste proveli zajedno kao porodica? (manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)
5. Koje vam je najdraže sećanje iz detinjstva? (manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)
6. Kada bih mogao da današnji dan ponovo započnem, ja bih...
(manji krug se okreće za jedno mesto nadesno)

Razvio Bob Grgic © 1995. Preuzeto uz odobrenje
Creative Prayer Ministry, Painesville, Ohio.

Tajni recept za čorbu od papirnih lopti

Ova aktivnost ne samo da je zabavna igra zagrevanja i zbližavanja učesnika već je i jednostavan način da se ostvari saradnja i pokaže stil rešavanja problema u kojem su svi porednici. Iako sve grupe vole ovu igru, ona je posebno korisna da nauči učenike nižih razreda srednje škole saradnji.

RECEPT

1. Nađite jednu plastičnu kesu za povrće ili kesu iz bakalnice.
2. Savijte listove novina i stavite ih u kesu. Trebaće vam deset listova iz novina za loptu srednje veličine.
3. Oblepите kesu sa svih strana i napravite oblik lopte.

Pravila igre „papirna lopta “

1. Počnite sa jednom papirnom loptom. Igra se igra u krugu u kojem su članovi udaljeni
2. jedan od drugoga za dužinu lakta. Onaj ko želi da bude „Prvi“ uzvikne ime nekog drugog člana grupe i baci loptu njemu/njoj.
3. „Hvatač“ ponavlja proceduru uzvikujući ime novog člana grupe koji još nije primio loptu. Igra se nastavlja sve dok svako u grupi ne uhvati i ne baci loptu. Poslednja osoba koja uhvati loptu baca je nazad osobi koja je loptu prva bacila.
4. Ponovite celu igru. Prosledite loptu na isti način na koji je vaša grupa to učinila prvi put. Igrajte nekoliko puta. Pokušajte da svaki put kada igrate bacite loptu brže.
5. Kada vođa zabave ili neko drugi ko je glavni uzvikne „Haos“, grupi se dodaje nova papirna lopta. *Upozorenje:* vođa zabave može da uzvikne "Haos" najviše 5 puta!
6. Kada vođa zabave uzvikne „NAZAD“, tada članovi grupe bacaju loptu u suprotnom smeru.
7. Kada vođa zabave uzvikne „ZAMENI MESTA“, tada članovi grupe trčeći zauzimaju novu poziciju u krugu.

Razvio Ken Newbury, Ph.D, Toledo Public Schools.

ODNOS ODRASLI-TINEJDZERI I PITANJA ZA EDUKATORE

Učesnici: edukatori programa konstruktivnog rešavanja sukoba

1. Podelite dole prikazani upitnik učesnicima. Pre nego što nastavite sa vežbom, dajte učesnicima dovoljno vremena da ga ispune.
2. Prođite kroz pitanja sadržana u prvom delu sa kolegama koji vode radionicu ili roditeljima, sa kolegama s posla ili prijateljima.
3. Uradite drugi deo u grupi.

Prvi deo

1. Šta vas izluđuje kod tinejdžera? Ili, setite se tinejdžera kojeg ne volite: šta je to u vezi nje/njega što vam se ne sviđa?
2. Razmislite na koji način koje vas određena osoba podseća na to kako je vama bilo kada ste bili tinejdžer. Npr. načina vašeg ponašanja, bilo šta što niste voleli kod sebe ili što drugi nisu odobravali kod vas. Šta je to u vama što možda utiče na to da vam je teško da budete sa takvom vrstom mlade osobe?
3. Pokušajte da protumačite karakteristike ili oblike ponašanja tinejdžera/ke kao mehanizam koji oni koriste za opstanak. Možete li da nađete dobro opravdanje za njeno/njegovo ponašanje?
4. Kada ste vi bili tinejdžer, ko je bila ta odrasla osoba koja je uspela da zadobije vaše poverenje? Šta je učinila? Kako znate da je bila na vašoj strani?
5. U vašem radu sa mladima danas, koja je vrsta podrške drugih odraslih osoba oko vas najkorisnija? Šta bi moglo da vas spreči da zatražite tu podršku?

Drugi deo

1. Koja je najteža, ili najstrašnija, ili najneugodnija situacija ili primedba koju možete očekivati kada se suočite sa tinejdžerima u razredu? Šta je najgore što može da se desi?
2. Odigrajte tu neugodnu scenu sa drugim edukatorima u ulozi tinejdžera i odraslih, preuveličavajući i dramtizujući sve, i uradite *najpogrešniju* moguću stvar koju kao edukator možete da uradite u rešavanju te situacije. Preuveličajte situaciju do kraja, do smeha i do suza. Zabeležite osećanja.
3. Razgovarajte o osećanjima, a zatim kroz spontanu diskusiju (*brainstorming*) dođite do odgovora kako biste ovaj problem pretvorili u proces učenja za ceo razred.

Preuzeto iz *Helping Teetis Stop Violence: A Practical Guide for Educators, Counselors, and Parents* by Allan Creighton © 1990,1992, uz odobrenje Hunter House.

UPITNIK ZA EDUKATORE
Sećam se kada sam ja bila/o tinejdžer

Kratko odgovorite na sledeća pitanja:

1	Moja omiljena vrsta muzike bila je	
	Moje omiljene radio stanice bile su	
	Moj omiljeni D. J. bio je	
2	Odeća koju sam najviše nosila/o bila je	
3	Moj najbolji prijatelj/ca bila/o je	
4	Najzaljubljenija sam bila u	
5	Najgori nastavnik mi je bila/o	
	Najgori predmet mi je bio	
6	Bio sam previše ili premalo maljav (zaokružite jedan odgovor)	
7	Kod suprotnog pola me je najviše plašilo to	
	Kod istog pola me je najviše plašilo to	
8	Moj glavni izvor informacija o seksu	
9	Mogao sam da poverim svoje tajne	
10	Odrasla osoba kojoj sam verovao/la ili koja me je razumela bila/o je	
11	Tajna koju nikada nisam nikome reklao/la bila je	
12	Moja najodvratnija navika bila je	
13	Najneugodniji momenat mi je bio	
14	Najlepši momenat mi je bio	
15	Bio/la sam drugačiji/a od drugih zato što	
16	Ono što sam najviše htelo/a da promenim u svom ponašanju bilo je	
17	Najviše sam želelo/a da budem	
18	Jedna stvar koju sam zaboravio u vezi tinejdžerskih godina je	
19	Jedna stvar koju nikad neću zaboraviti je	

Preuzeto iz Helping Teetis Stop Violence: A Practical Guide for Educators, Counselors, and Parents by Allan Creighton © 1990, 1992, uz odobrenje Hunter House.

Vruća stolica (vežba komunikacije)

Sledeću vežbu predstavio je Ket (*Cat*) Feuer, koji je učestvovao na kursu za trenere Programa alternative nasilju (AVP – Alternatives to Violence Program) u Taskonu u državi Arizona, i od tad je postao trener AVP-a. Ket je prošao obimnu obuku iz nenasilne komunikacije ranih sedamdesetih godina dvadesetog veka.

Cilj vežbe: Da se ispita na koji način komuniciramo i kako rešavamo sukobe kada smo pod velikim stresom.

Kako da odradite vežbu:

Edukator stavlja tri stolice jednu pored druge u sredinu kruga i objašnjava da je srednja stolica vruća stolica. Uloga učesnika koji sede s obe strane stolice u sredini je da nateraju osobu koja sedi u vrućoj stolici da priča sa njima. Oni oboje pričaju sa osobom koja je u sredini u isto vreme. Naizmenično, učesnici u ostatku kruga ustaju i sedaju na stolice, zamenjujući jednu od ove tri osobe, koja se vraća nazad u krug. Ovo je zabavna aktivnost, vežba u kojoj su svi aktivni, i zato pozitivno utiče na kreiranje grupe. Vežba pokazuje da je veoma teško čuti šta govori jedna osoba kada u isto vreme i druga osoba priča. Ponekad učesnici pokušavaju da dođu do rešenja problema tako što dvoje ljudi izvan kruga pričaju jedan sa drugim, ponavljajući „Mogu da čujem samo jednu osobu“ ili jednostavno potpuno utišavajući sve prisutne. Ovo je suptilan način da se predstavi koliko je važno da u određeno vreme govori samo jedna osoba i da se istakne važnost slušanja.

*Preuzeto iz **Sharing Space** uz odobrenje **Children's Creative Response to Conflict**.*

II PRIMERI IZ PRAKSE

ČIJI JE PLAKAT LEPŠI?

Ako imate u sebi makar i malo odgovornosti prema onome što radite, a u slučaju da vam je posao da, kao fasilitator ili predavač, tu i tamo stanete pred grupu odraslih ljudi – pri tom još i političara! – i da sa njima razgovarate o njihovim stereotipima, predrasudama i eventualnoj diskriminaciji, nema sumnje da ćete, pre ili kasnije, početi da razmišljate i o sopstvenim predrasudama.

Bolje pre, nego kasnije.

Tajni, skriveni život svakog, spolja samouverenog, fasilitatora najčešće lebdi negde između dva naizgled vrlo udaljena, a zapravo vrlo bliska shvatanja.

U jednom, ja, kao fasilitator, a bogme i kao ljudsko biće, stojim ponosno iznad svih predrasuda i stereotipa i s tog neutralnog i ničim zagađenog Olimpa posmatram ljudski rod u punoj lepoti njegove raznolikosti.

Ali, tu odmah, iza ugla, čeka me i sopstveno drugo lice. U njemu, ja sam potpuno ista kao ona komšinica s trećeg sprata koja svoju socijalnu znatiželju najradije zadovoljava virenjem kroz špijunku, svaki put kad se na hodniku začuju nečiji koraci, kojom prilikom joj je i prostor za donošenje zaključaka o ljudima širok otprilike koliko i pomenuta špijunka. U tom drugom svom liku, ja tačno znam koji su mi učesnici manje, a koji više simpatični, od kojih mogu nešto korisno da očekujem, a znam i koji će samo zanovetati i započinjati nekonstruktivne svađe.

Tu negde, zaglavljani između ta dva lika, sa kojima je svako od nas prinuđen da živi, stajemo pred ljude sa kojima radimo. Ljude koji, iz ko zna kog razloga, takođe o nama imaju jednu od dve moguće predrasude. Ili veruju, ničim izazvano, da mi o svemu tome znamo mnogo više od njih, ili takođe, sasvim iz čista mira, veruju da smo mi samo šarlatani koji su tu da bi poremetili njihov čvrsto i bezbedno utemeljen sistem vrednosti. U oba slučaja, naravno, greše. I u oba slučaja ne gine im razočarenje u fasilitatora. A fasilitatoru ne preostaje ništa drugo nego da se sa njihovim razočarenjem nosi mirno i da pokuša da objasni da nije ni u jednoj od dve pretpostavljene krajnosti.

Pre nego što se upustimo u ozbiljniju priču o diskriminaciji, učesnici i ja obično razgovaramo o tome kakav je njihov odnos prema tom pojmu. Osećaju li diskriminaciju oko sebe? Jesu li nekad bili žrtve diskriminacije? Jesu li sebe nekad videli kao diskriminatora? Jesu li sigurni da bi prepoznali diskriminaciju ako bi se dešavala tu, pokraj njih? I, kao po pravilu, svi uvek lako pronađu primer u kome su bili žrtve diskriminacije. I gotovo nikako ne mogu da se sete slučaja u kome su oni bili strana koja diskriminiše. Takođe, listom svi, zakleli bi se u sve do desetog kolena da diskriminaciju mogu da nanjuše na hiljadu kilometara. Ne može da im promakne. Dobro. Ako je već tako, ako imamo pred sobom grupu osvešćenih učesnika, onda idemo dalje i prelazimo na pravljenje plakata protiv diskriminacije. U toj fazi učesnike podelim u dve, brojčano istovetne, grupe. Obe grupe dobiju isti zadatak, da naprave lep, angažovan plakat. Obe grupe su u istoj prostoriji, obično udaljene samo par metara jedna od druge. Ono što, međutim, nije isto, a što se desi nekako „spontano“, na inicijativu fasilitatora, to je da jedna grupa dobije ugodno, svetlo mesto za rad, za stolom s puno različitih flomastera, bojica, makaza, nekih šarenih novina za seckanje sličica, lepkom, svim rekvizitima koji se samo poželeti mogu za pravljenje dobrog plakata. Drugu grupu smestim na pod, u neki pomalo mračni ugao u kome nije ugodno ni sedeti, a kamoli smišljati plakat, i ponudim im samo jedan crni flomaster i parče papira.

Ako bi trebalo izraziti u procentima, od sto ovakvih vežbi, u devedeset devet slučajeva ne dogodi se nikakav bunt. Svaki učesnik ode na stranu na koju je raspoređen, svi se pomire sa zadatom situacijom, niko čak i ne pogleda u kakvoj je poziciji ona druga strana.

Nikome nije rečeno da ove dve grupe treba da se takmiče, ali se iz nekog razloga one automatski postavljaju u takmičarske pozicije. Dovikuju jedni drugima preko sobe da će „naš plakat biti lepši“.

Nikome nije izričito zabranjeno da se kreće po prostoriji i da gleda šta radi ona druga grupa, ali se to ipak gotovo nikad ne dešava. Kad se i desi, u jednom od sto slučajeva, da izvidnica sa jedne strane krene na drugu, obavezno bude dočekana skrivanjem plakata i sa negodovanjem.

Ponekad, izuzetno retko, desi se da sa one uskraćene strane neko dođe da potraži još neki flomaster, nekad čak i konstatuje da „ovi ovde imaju svašta na raspolaganju“, ali obično sve ostaje na tome, na toj konstataciji. Skloni smo izgleda da se sa svojom zadatom sudbinom pomirimo tragično brzo, sa minimumom otpora.

I naravno, nikad, ali baš nikad, barem ne u mom fasilitatorskom iskustvu, nije se dogodilo da ona strana koja na raspolaganju ima puno materijala uoči da ona druga strana ima samo jedan flomaster. To ne biva, ni u životu, ni u njegovoj simulaciji. Ali, do spoznaje da je to tako tek treba doći.

Ovako ili onako, posterji budu napravljeni. Jedan izgleda bogatije, drugi siromašnije, ali začudo, onaj siromašniji često bude i maštovitiji. Nekom čudnom igrom sudbine često se desi da u onoj diskriminisanoj grupi bude neki talenat koji sa jednim flomasterom ume čudo da napravi. I to je valjda deo života.

Manipulativni fasilitator – nerado priznajem da sam to u ovom slučaju ja – onda nastavlja svoju igru i kaže učesnicima da ćemo sada pogledati i oceniti plakate. Prvo, naravno, predstavljamo onaj „bogatiji“. Damo mu počasno mesto na tabli i divimo mu se. Onaj drugi prilepimo nekako ispod ovog prvog, pogledamo ga malo kiselu i kažemo neubedljivo da nije loš. U devedeset devet od sto slučajeva, ljudi se i sa ovim mire. Nije tako lako posvađati ih, kao što se čini. Lakše ih je podeliti, a za svađu je potreban dodatni podsticaj. A on se sastoji u tome da naivno upitam učesnike: „Čiji je plakat lepši?“ E, tek tu se ponekad javi stidljivi glas iz diskriminisane grupe:

- Ali oni su imali sav taj materijal...
- Da, zaista, a kako to?
- Pa ti si im dala.
- Jesam. A što vi niste uzeli?
- Pa nismo ni znali da imaju.
- Pa što niste znali?
- Nismo videli.
- A što niste videli?
- Pa nismo znali da smemo da idemo na onu stranu.
- A ko može da vam zabrani da odete i pogledate šta oni rade?
- Pa ti si nam rekla da radimo ovde...

Okreni – obrni, sva krivica se svali na mene. Ja sam im rekla. I oni su radili samo ono što im je rečeno. Nije naodmet primetiti da je ovo momenat u kome fasilitator već počinje da se oseća pomalo neprijatno, jer se na licima učesnika vidi da se postepeno osveščuju. Postaje im jasno da su izmanipulisani.

Izrazi lica onih „diskriminatora“ još su tragičnija. Ne samo da su izmanipulisani, nego su i krivi. Diskriminacija se dešavala tu, na tri metra od njih, i oni je nisu uočili. Bili su previše zauzeti seckanjem sličica crnaca i homoseksualaca i lepljenjem na plakat. Bili su previše angažovani borbom protiv diskriminacije pa nisu uočili da su diskriminatori. Njima fasilitator mora brzo da skine teret sa ramena i da im kaže da to nije toliko strašno. U pravom, nesimuliranom, životu, obično se i ne dešava da strana koja diskriminiše uoči nepravdu. Ona druga, diskriminisana strana je ta od koje inicijativa za promenu najčešće potekne. Tako je to u životu, što ne znači da je tako i pravedno. Ipak, i pored ove teoretske utehe, dešavalo se da se neko od učesnika veoma teško pomiri sa činjenicom da nije primetio da je i sam diskriminator. Potpuno ih razumem. I sama sam ovu igru nekada igrala prvi put. I bila sam diskriminator.

Svrha ove vežbe nije u tome da nam objasni da smo dobri ili loši, da smo naivni ili glupi, ništa od toga. Ovu igru igramo da bismo bolje upoznali sebe, da bismo otkrili koliko lako možemo biti izmanipulisani od nekoga kome u jednom trenutku

svojevoljno damo moć da nam bude autoritet i da određuje naše životne pozicije. Cilj ove vežbe jeste da osvesti naš oprez. Da izoštri naše kritičko oko, koje ponekad zadrema, misleći, verujući da je u bezbednom ambijentu.

U prirodi čoveka je, valjda, i da veruje i da sumnja. Kada verujemo, uvek nekome dajemo moć da upravlja našim životom. Kada sumnjamo, nikad ne nalazimo smirenje i spokoj, uvek smo na oprezu. A spokoj je nešto čemu većina duša, valjda, teži. Nemam odgovor na pitanje koja je mešavina ove dve krajnosti prava i najbolja mera za život, koliko treba verovati, a koliko sumnjati, ali znam da je dobro da budemo svesni čitavog raspona, od jedne do druge krajnosti.

Na kraju možda ima smisla reći još i ovo. Opisana vežba samo je jedna od mnogih koje se dogode na jednom, recimo, trodnevnom seminaru. A taj trodnevni seminar samo je jedan u nizu aktivnosti koje uradimo sa istom grupom. I svaka mala vežba napravi diskretni pomak u srcima svih nas. Na kraju, kada svedemo račune, hteli mi to ili ne, nikad se kući ne vratimo isti. Ni oni, a ni ja. A taj mali pomak, to drugačije doživljavanje sebe i drugih, to je ono što čitavom ovom, teško uhvatljivom i još teže merljivom, poslu i daje konačni smisao.

NASTAVNICI - POKRETAČI PROMENA

„Ko odlučuje šta će deca i omladina da uče? Roditelji, nastavnici, učenici, opština, država – ili tržište? I zbog čega bi deca trebalo da uče ovo, a ne nešto potpuno drugo? Da li svi treba da uče isto, bez obzira na to u kojem delu zemlje žive, kojoj kulturi pripadaju i koje sposobnosti poseduju? Beskrajan je izbor mogućnosti i vrednosti u svetu naših misli.“¹

Prihvatanje promena i odvikavanje od loših navika je dugotrajan i zahtevan proces. Opisaću kako smo ga mi započeli u obrazovnom sektoru, sa željom da kroz njega delujemo i na širu zajednicu na jugu Srbije, u Bujanovcu, i na taj način utičemo na poboljšanje odnosa između nekoliko etničkih grupa koje žive na istom prostoru, a ne može se reći da žive zajedno, već jedni pored drugih.

Prvi seminar za nastavnike organizovan je 2006. godine u Banji Vrujci. U okviru seminara: *Dijalog i mirno rešavanje sukoba* obrađene su sledeće teme: vežbe aktivnog slušanja i komunikacije, Razlika između dijaloga i debate, tehnike za analizu sukoba, vežbe pregovaranja, kao i nekoliko višenamenskih kreativnih vežbi namenjenih prvenstveno jačanju tima.

Većina Nansen dijaloga seminara održava se van sredine u kojoj učesnici žive, da bi se formirao tim, a učesnici usmerili pažnju na teme seminara i ostvarili slobodno druženje, neopterećeno obavezama svakodnevnog života. Višegodišnje iskustvo je dokazalo da se ulaganje u socijalni aspekt, tj. u druženje i jačanje kolegijalnih odnosa među učesnicima izuzetno povoljno odražava na edukativni aspekt rada. Takođe, stvaranjem čvrstih veza među nastavnicima stvara se solidna osnova za nastavak saradnje u školama u sredini u kojoj žive, jer posle seminara se slučajni prolaznici ili poznanici pretvaraju u drugare.

Iako je kod većine učesnika postojala iskrena želja za učenjem novih veština, određeni broj nije razumeo zašto su one potrebne jer nisu imali realnu sliku o situaciji u školama, i nisu bili svesni da su promene zaista neophodne. Uz to, osećala se i doza nepoverenja prema organizatorima kao i nedostatak volje neophodne za primenu promena u neposrednom radnom okruženju.

Postoje dva važna činioca koja su otežavala taj proces i iznova smišljala nove prepreke za učesnike i organizatore. Činilac koji utiče na produbljivanje nepoveranja među pripadnicima raznih nacionalnosti je sveukupna društveno - politička situacija: postkonfliktni region i loša ekonomska situacija. Bujanovac se nalazi u jednom od siromašnijih delova Srbije. Drugi, podjednako važan činilac je prirodni stah i otpor prema promenama, definisan u stavu da je bolje držati se starih, provernih metoda, pa makar one i ne davale zadovoljavajuće rezultate. Srećom, u svakoj sredini postoji određeni broj „pokretača“, u ovom slučaju nastavnika željnih novih znanja i svesnih potrebe da se nastavne metodologije, organizacija rada u školi i vaspitni aspekt rada unaprede, kao i da nastavnici moraju da rastu sa decom i razvijaju veštine u skladu sa novim potrebama društva.

---

¹ Inge Eidsvåg, *Dijete, nastavnik i škola – Ideje za inspiraciju i za djelovanje*, The Norwegian Helsinki Committee, 2007, str. 10

Primer sa prvog seminara: Postepeno uvođenje u timski rad

Učesnici - nastavnici srednjih i osnovnih škola u Bujanovcu, su tokom prvog dana seminara bili grupisani u etničke grupe. Srećom, radioničarski tip rada ne dozvoljava pasivnost, ali i ne tera na aktivnost, već proces postepeno ubrzava ritam i nudi razne načine izražavanja i učestvovanja. Učesnici koji su prvi put učestvovali u radionici bili su posebno zadovoljni time što su ih fasilitatori motivisali da iskažu svoje mišljenje na različite načine: u plenarnom delu-ispred cele grupe, tokom grupnog i individualnog rada.

Na taj način im je pružena šansa da izaberu način koji im najviše odgovara, a što je još važnije i da se izbere sa „prirodnim liderima“ koji su na početku pokušali da nametnu svoje mišljenje, prikazujući ga kao mišljenje grupe. Tehnike za analizu konflikata motivišu na razmišljanje i aktivno učešće u grupnom radu, a u isto vreme su i zabavne jer su komunikacija i konsultovanje sa kolegama neophodni, što predstavlja dobar uvod u timski rad. Učesnici slobodno izražavaju svoje mišljenje, analiziraju situaciju na osnovu predstavljenih činjenica i ranijih iskustava, ali tokom analize dolaze i do drugačijih, često kreativnih rešenja, uviđaju da su drugačiji pristupi mogući.

Nastavnici su na početku dolazili do najjednostavnijih rešenja, ponavljajući modele iz svakodnevnog rada ili su potencirali legalne načine rešavanja sukoba u školama. Tokom radionice su postepeno, kroz tehnike i vežbe uvideli da je dobro izaći iz okvira navika, pa su se upustili u proces smišljanja drugačijih rešenja. Fasilitatori su im pomagali tako što su često postavljali pitanja : Da li postoji još neko rešenje? Kakvo rešenje bi ponudila druga strana? Da li ste uzeli u obzir uticaj svih strana neposredno i posredno uključenih u sukob? Hoće li to rešenje imati trajni uticaj na sukobljene strane?

Vežbe pregovaranja

Pre početka vežbe pregovaranja, učesnici su zamoljeni da izaberu sukobe koji su se desili u njihovom radnom okruženju, i to one koji ili još uvek nisu bili rešeni ili rešenja nisu bila zadovoljavajuća. Tu smo se suočili sa pitanjem poverenja i shvatanjem sukoba kao nečeg lošeg, nečeg čega se treba stideti. Naime, prva reakcija grupe nastavnika iz jedne škole je bila: „Kod nas nema velikih problema, a manji problemi koji se dese među učenicima se odmah rešavaju.“

Kolege iz druge škole su ponudile nekoliko primera i kroz šalu podstakle otvaranje komunikacije. Prikazano je nekoliko situacija iz svake škole koji su nastavnicima predočili da ima puno sličnih sukoba i da mogu jedni drugima da pomognu tako što će razmeniti ideje i pokušati da nađu prihvatljiva rešenja. Izabrali smo nekoliko situacija, proanalizirali pozadinu sukoba, izabrali glumce i predstavili sukobe u obliku igrokaza. Pravila ove tehnike dozvoljavaju „zamrzavanje scene“ kada učesnici koji je posmatraju misle da mogu da doprinesu procesu dajući korisne sugestije, ili ako primete da su se

glumci zapetljali mogu da preuzmu jednu od uloga. Scena predstavlja izazov da se životna situacija dočara realno, a zajedničko rešavanje problema podstiče kreativnost i želju da se pronađe najbolje rešenje. Tokom jednog igrokaza desilo se da se gluma pretvorila u puku zabavu, koja je bila potrebna kao vrsta oduška ili je možda predstavljala lakši izlaz iz teške situacije. Bilo je važno da ne traje dugo da ne bi narušila proces i učinila da igrokaz ne ispuni svoju osnovnu svrhu, a to je smišljanje potencijalnih rešenja određenog sukoba.

Vredi napomenuti da je asistent na projektu nastavnik osnovne škole i da je njena uloga bila važna od samog početka procesa, jer je spontano postavila sebe kao most između učesnika i fasilitatora. Davala je korisne sugestije tokom procesa, preuzimala uloge, konsultovala se sa fasilitatorima u vezi prilagođavanja pojedinih sesija ritmu grupe. Na taj način je motivisala nastavnike da slobodno pokažu svoje sposobnosti.

Kako dugoročno ulagati u promene

Ovaj seminar je bio pocetak jednog lepog druženja i zajedničkog rada koji još uvek traje. Najzainteresovaniji nastavnici su prošli duži proces obuke, razmenjivali iskustava sa norveškim kolegama i počeli primenu medijacije u svojim školama. Oni su u svakoj školi na sebe preuzeli ulogu pokretača tako što su redovno informisali kolege i administraciju škole o potencijalnim koristima od primene medijacije. Zatim su organizovali prenošenje znanja stečenih na seminarima učenicima i kolegama i sa najaktivnijima formirali medijatorski tim u školi. Uz to, inter-etnička grupa nastavnika pokretača sastaje se redovno, razgovara o radionicama koje se održavaju u svakoj školi, i na taj način daju podršku jedni drugima. U fazi informisanja kolega pripremili su zajedničku prezentaciju na Aalbanskom i srpskom jeziku i zajednički je prezentovali u srpskim i albanskim školama.

Sada u Bujanovcu aktivno rade dva medijatorska kluba u kojima nastavnici i učenici medijatori zajednički rešavaju sukobe kroz proces medijacije. Još dva kluba su u fazi pripreme, budući vršnjački medijatori pohađaju obuku, opremaju se klubovi, i uskoro će postati aktivni.

Proces razumevanja, prihvatanja i primene promena je dugotrajan i zahteva jaku volju i svesno ulaganje vremena i energije. Otpor da se savlada prirodni strah od izlaska iz sigurne zone poznatog je uporan i jak, a javlja se čak i onda kada uviđamo da će promene da budu dobre. Nastavnici pokretači su se odvažili da pokušaju da utiču na svoje radno okruženje i zajednicu u kojoj žive i uloženi trud se isplatio!

**ZNAČAJ AKTIVNOG UČEŠĆA RODITELJA U MIROVNOJ EDUKACIJI
U ŠKOLAMA U MULTIETNIČKOJ SREDINI
Slučaj podeljenih škola u opštini Jegunovce**

*Pravi smisao života je da posadiš drveće
ispod čije krošnje ne nameravaš da sediš.*

- Nelson Henderson -

Zašto je potrebno učešće roditelja?

Za društva i škole koje su etnički podeljene a nalaze se u periodu posle sukoba, kao što je to slučaj u Makedoniji, veoma je važno da roditelji aktivno učestvuju i utiču na obrazovanje svoje dece, ne samo kod kuće, već i u školi. Njihovo učešće u procesu donošenja odluka u školama može podići nivo obrazovnog sistema i uspešno rešiti razne probleme u školama. Krajnji rezultati njihovog učešća jesu povećanje dobrobiti, razvoja i uspeha njihove dece stvaranjem odgovornije i obrazovanije nove generacije.

U formalnom obrazovanju, osim manjih promena, održava se postojeće stanje zbog pokušaja da se dve etničke zajednice potpuno integrišu. Ovaj proces vode zvanične institucije, kao što su Ministarstvo prosvete i Biro za razvoj obrazovnog sistema u Makedoniji. Pored toga, kroz proces decentralizacije, nadležnosti se prebacuju sa centralnog na lokalni/opštinski nivo i time opštinske zajednice postaju odgovorne za preduzimanje odgovarajućih koraka koji bi trebalo da poboljšaju trenutnu situaciju.

S druge strane, postoji očigledna atmosfera nezadovoljstva među stanovništvom, što je posledica slabosti obrazovnog sistema i zategnutih međuetničkih odnosa. Osim toga što su škole podeljene po etničkoj osnovi, problem predstavlja i to što roditelji i Savet roditelja nemaju nikakvu ulogu u procesu unapređenja školovanja. Komunikacija među nastavnicima i roditeljima je nedovoljna, a učenici u većini slučajeva ne postižu dobre rezultate, nisu dovoljno prisutni u školi, ne rade uvek domaće zadatke pravilno, itd.

Prema informacijama dobijenim iz razgovora sa predstavnicima škola, direktorima i nastavnicima, roditelji veruju da nastavnici preuzimaju potpunu odgovornost od momenta kada njihova deca izađu iz kuće. Nastavnici tvrde da preovlađujuće ponašanje roditelja najbolje ilustruje rečenica: "Zašto bih ja vodio brigu o svom detetu u školi? Zar to nije odgovornost nastavnika? Oni su za to plaćeni."

Međutim ovo je mišljenje nastavnika. Kako roditelji vide situaciju? Kako sve to izgleda iz njihovog ugla? Drugi aspekt su ponašanja u porodici, kod kuće, i uslovi u kojima se dete podiže/vaspitava u periodu ranog detinjstva.

Područje opštine Jegunovce je ruralna i prilično konzervativna sredina. Mnoge porodice su sklone da prenose na svoju decu mnoštvo predrasuda i tako stvaraju iskrivljenu sliku o drugim etničkim grupama. Dakle, efekti koje porodična sredina i vaspitanje imaju na učenje u školi i te kako su značajni. Takođe, dokazi o tome da školske inicijative mogu poboljšati učenje i uticati na ponašanja u porodici veoma su oskudni. Možda je to tako zbog toga što su programi za angažovanje roditelja obično mali po obimu i kratko traju.

Od samog početka projekta koji se sprovodi na nivou lokalne zajednice u Jegunovcima, roditelji su integrisani u svaki bitan proces donošenja odluka u vezi bilo koje aktivnosti. Međutim, osnovni izazov sa kojim se još uvek suočavamo je na koji način aktivirati i uključiti roditelje da učestvuju i kako roditelji mogu da budu bolje povezati sa školama?

Aktivnosti u opštini Jegunovce za povećanje aktivnog učešća roditelja su na neki način bile polazna tačka za osposobljavanje roditelja da se bave važnim pitanjima i da pronađu odgovore na sva pitanja koja deluju nerešivo.

Pravilo koje nas je vodilo kada smo započeli ovaj program bilo je da učešće roditelja ne može da bude univerzalna vežba koja svima odgovara. Ako je nešto uspešno u jednoj zemlji ili regionu, to ne znači da će to biti uspešno u drugoj zemlji ili drugom regionu. Naravno da je prerano očekivati da se mnoge aktivnosti koje druge zemlje uspešno primenjuju, dese odmah i baš u ovoj opštini. Socijalno-ekonomski faktori mogu da ograniče izvodljivost nekih aktivnosti. Ovaj aspekt se tiče i škola i porodica. Na primer, škole imaju ograničene budžete i uslove za rad, što ozbiljno ograničava njihove mogućnosti da ulažu i organizuju razne aktivnosti. Roditelji retko kad koriste internet, a i mnoga druga rešenja informacione tehnologije nisu primenljiva.

Ovaj program je prvi u Makedoniji koji se izričito fokusira na aktivno učešće roditelja u školama i koji stvara otvoren prostor za unapređenje odnosa između nastavnika i roditelja. Pored toga, aktivnosti su pokrenute s namerom da se poboljša komunikacija između dveju etničkih zajednica u cilju otklanjanja predrasuda i nesporazuma između Albanaca i Makedonaca.

Kako smo počeli?

Aktivnosti za aktivno uključivanje roditelja u ovoj opštini zasnivaju se na iskustvima zemalja sa dugom tradicijom i podstaknute su posetama nekim školama u Norveškoj. Od velike je važnosti da se naglasi to da su iskustva drugih zemalja stimulisala i motivisala roditelje isto koliko i nastavnike. To je dovelo do formiranja radne grupe, koju čine roditelji i nastavnici, koja je odgovorna za obezbeđivanje uslova za početak sprovođenja programa i daljnjih aktivnosti. Ovaj program je jedinstven u Makedoniji pošto omogućava učešće roditelja ne samo u školama već i u vanškolskim aktivnostima kako bi se obogatilo društveni život i integrisali svi roditelji bez obzira na njihovu rodnu ili etničku pripadnost. Ovaj program takođe integriše nastavnike kao presudne aktere koji treba da budu čvrsto povezani sa roditeljima, jer se od te saradnje očekuje da poboljša rad škole. Pored toga, od aktivnih roditelja očekuje se da imaju direktan uticaj na dobrobit dece i njihov razvoj, u okviru porodice i u školi, tako što će podići nivo znanja i raditi na poboljšanju ponašanja.

Koji su naši uspesi dosad?

Pitanje učešća roditelja postalo je veoma važan deo škole, a činjenica da postoji motivacija i spremnost da se prihvati takva ideja predstavlja uspeh sam po sebi. Škole su pokazale veliku podršku i spremnost da unaprede odnose na relaciji porodica-škola. Većina roditelja i nastavnika tvrde da su ovaj program zvanične institucije morale davno ponuditi. Takođe, da postojeće strukture Saveta roditelja i Školskog odbora nisu nudile takve aktivnosti roditeljima. Većina roditelja u opštini Jegunovce ima više ili manje slične interese i zato mnoge roditelje zanima šta obrazovni sistem i škola nude njihovoj deci. To je u skladu sa nekim praksama koje pokazuju da svi roditelji, bez obzira na njihov etnički i socijalno-ekonomski status, brinu za obrazovanje svoje dece. Zaista su skoro svi roditelji koji su se dosad uključili, bez obzira na socijalni status, pokazali jednako visoko interesovanje za program za roditelje.

Prva aktivnost ovog programa je okupila više od 250 majki iz obe etničke zajednice na jednom mestu. Proslavile su Dan majki zajedno sa svojom decom i njihovim nastavnicima. Dan majki je obeležen raznovrsnim aktivnostima koje su pripremila deca u saradnji sa nastavnicima.

Otvaranje Kluba roditelja očekuje se uskoro, što predstavlja prekretnicu za značajno povećanje aktivnog učešća roditelja u radu škole u ovoj multietničkoj opštini. Ovaj klub će obezbediti roditeljima sve školske i vanškolske aktivnosti u cilju pružanja podrške školama i deci. Štaviše, omogućiće bezbedan prostor za sve roditelje, bez obzira na njihov socijalno-ekonomski status, versku, rodnu ili etničku pripadnost kako bi zajednički unapredili komunikaciju i poboljšali društveni život.

"Motivacija vas pokreće. Navika čini da istrajete".

Jim Ryan

PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKO USAVRŠAVANJE NASTAVNIKA U ELEKTROTEHNIČKOJ I PROMETNOJ ŠKOLI OSIJEK

U današnjem svijetu u kojem je međuljudska komunikacija na izuzetno niskim razinama javlja se potreba za usavršavanjem na tom i sličnim područjima. To je najviše izraženo u obrazovnim ustanovama u kojima odgajamo i obrazujemo djecu za njihov budući život. Velika je odgovornost upravo na nama nastavnicima koji imamo ključnu ulogu u tom zamršenom procesu. Međutim, kako bi na učenike prenijeli temelje dobre i korektno komunikacije, važno je da nastavnici ovladaju tim vještinama na višim razinama.

Iz toga je razloga nastao niz pedagoško-psiholoških radionica u Elektrotehničkoj i prometnoj školi Osijek na inicijativu profesorice Jelene Noskov². Cilj je tih radionica dodatno obrazovati nastavnike na području komunikacije, te nenasilnom rješavanju sukoba u sklopu redovne nastave, kako na relaciji učenik-nastavnik, tako i na relaciji učenik-učenik i nastavnik-nastavnik. Nastavnici bi nakon toga svoje stečene vještine mogli primijeniti u radu sa učenicima, ali i u vlastitom životu.

Vodeći se tim ciljem, u suradnji s pedagoginjom Elektrotehničke i prometne škole Osijek Blaženkom Pul, nastao je niz radionica za nastavnike i učenike koje će se odvijati tijekom čitave školske 2008/2009. godine. Iako je planirano više raditi s učenicima, bilo je teško motivirati za ovu slobodnu aktivnost, što dokazuje premali odaziv.

Međutim, kako nas to nije obeshrabilo, odlučili smo odraditi samo četiri radionice s učenicima (s *Vijećem učenika* koje čine predstavnici pojedinih razreda), i na taj način je medijacija ipak ušla među učenike ove škole.

² Jelena Noskov, profesorica matematike i fizike u Elektrotehničkoj i prometnoj školi Osijek, sudjeluje u radu Nansen dijalog centra Osijek od 2003. godine na projektu Nova škola. Sudjelujući na tom projektu završila je niz radionica koje su za cilj imale nenasilno rješavanje sukoba, roditeljske kompetencije, međuljudske komunikacije. Sudjelovala je na izradi kurikuluma za matematiku i fiziku za Novu školu u Vukovaru i na izradi kurikuluma za novi predmet *Kulturna i duhovna baština zavičaja*. U sklopu toga projekta posjetila je dva puta Norvešku gdje je sudjelovala na seminarima „*The school, the Teacher – and the building of peace*”. Osim toga, sudjelovala je i u drugim radionicama: Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje u sklopu radionica koje je organizirala Agencija za odgoj i obrazovanje. Tijekom 2007. i 2008. godine sudjelovala na radionicama u sklopu Nansen dijalog centra Srbija na seminarima: Transformacija konflikata u školama, Mirno rješavanje sukoba u okviru redovne nastave, Medijacija i rješavanje konflikata u školama na Balkanu. MIROVNO OBRAZOVANJE ZA MIRNO DRUŠTVO Nansen dijalog centar Srbija

Radionice za nastavnike su planirane jednom mjesečno i to ovim redoslijedom s određenim ciljevima:

- a) **Tko sam ja?** – cilj je upoznati ostale sudionike radionice, upoznati se s radioničarskim načinom rada, uvesti sudionike u radionice koje slijede
- b) **Ja-govor** – cilj je radionice uočiti razliku između Ja-poruke i Ti-poruke, poboljšati komunikaciju kako bi govornik mogao prenijeti svoju poruku, osjećaje ili potrebe, ali tako da zaštititi svoje dostojanstvo a da pri tom ne ugrozi dostojanstvo sugovornika.
- c) **Aktivno slušanje** – cilj je radionice upoznati se s različitim načinima slušanja, razlikovati slušanje i neslušanje i naučiti prepoznati slušanje s empatijom
- d) **U tuđim cipelama** – naučiti rješavati problem u simuliranoj situaciji, razvijati empatiju kod sudionika
- e) **Bijes** – cilj je radionice znati razlikovati bijesne situacije od želja i potreba

- f) **Konflikt i mir** – cilj je radionice upoznati se s pojmom konflikta i mogućim načinima reagiranja u konfliktnim situacijama, sagledati pozitivne i negativne strane konflikta.
- g) **Forum teatar** – u zadanoj situaciji primijeniti empatiju i odglumiti situaciju, te nastojati pronaći rješenje
- h) **Koraci u medijaciji** – proći kroz osnovne korake medijacije u simuliranoj situaciji, isprobati uloge medijatora i strana u sukobu.

Do sada su održane dvije radionice s temama „Tko sam ja?“ i „Ja-govor“. Prva radionica je bila radionica upoznavanja. Upoznavanja sebe i svoje okoline. Na radionici je sudjelovalo četrdeset nastavnika podijeljenih u dvije grupe u dva različita termina. Reakcije sudionika su bile izuzetno pozitivne. Ispitani nastavnici-sudionici navode kako se dobra atmosfera osjećala u zbornici danima nakon radionice. Mnogi sudionici su ostali iznenađeni spoznajom o zajedničkim pogledima i interesima. Većina je razrednika navela kako će radionicu provesti na satu razrednog odjela.

Druga je radionica bila znatno teža od prve jer nastavnici uglavnom nisu sudjelovali na radionicama ovakvog tipa. Pretvaranje rečenica iz Ti-govora u Ja-govor bio je i bit će dug i kompliciran proces. Međutim, buduće radionice u sebi sadrže elemente koji bi trebali pomoći i olakšati rad na ovoj temi te pridonijeti boljem razumijevanju svojih i tuđih potreba.

Ja-govor je izuzetno važan u svakodnevnom životu (pridonosi boljem razumijevanju vlastitih i tuđih potreba), te je stoga važno da se i svlada.

Iako je teško navesti nastavnike i učenike na ovakve radionice, ne treba posustajati. Mali početni neuspjesi ne trebaju nas obeshrabriti već trebaju dati poticaj i snagu da pobijedimo u narednim bitkama. Na kraju, zajednički cilj svih ovih radionica je pomoći sebi i svojoj okolini u međusobnoj verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, razvijati empatiju i međusobno razumijevanje, srušiti postojeće predrasude, otkriti sebe i pružiti svojim bližnjima poboljšanu verziju sebe.

PRAKTIČNA PRIMJENA METODA IZ OBLASTI MIROVNOG OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI

U cilju boljeg razumijevanja same tematike prvo ću navesti definicije mira i mirovnog obrazovanja koje se nalaze u literaturi o transformaciji sukoba.

Johan Galtung, u svojoj knjizi „*Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*“ nudi sljedeće dvije definicije: „Mir je odsustvo/svođenje na minimum nasilja svih vrsta“ i „Mir je nenasilna i kreativna transformacija sukoba“.

Generalni sekretar UN Kofi Anan kaže da je mir konstantan rad i da znači mnogo više od odsustva rata, da znači oslobođenje od gladi, podrazumijeva pravdu, ljudska prava, obrazovanje, zdravlje i dobru vladavinu, „mir znači dati ljudima mogućost da vode pristojan život“.³

Mirovno obrazovanje možemo definisati kao podučavanje djece i odraslih kako da efikasnije rješavaju sukobe. Ovo obrazovanje im pruža vještine koje će ih osnažiti da budu srećniji, uspješniji i aktivniji građani.⁴

Samim tim neophodno je istaći važnost mirovnog obrazovanja u razvoju civilnog društva. S obzirom na to da težimo razvoju demokratskog, miroljubivog društva u kom postoje jednake šanse i prava za sve, sprovođenje mirovnog obrazovanja je od presudnog značaja. Mirovno obrazovanje na prostoru Crne Gore je, uglavnom, neformalnog karaktera. Na njemu rade domaće i međunarodne nevladine organizacije.

U ovom članku ću, ukratko, kroz prizmu iskustava sakupljenih u toku višegodišnjeg rada NVO Forum MNE predstaviti neke od načina primjene metoda mirovnog obrazovanja.

Jedno od glavnih polja djelovanja Foruma MNE jeste omladinski rad. Smit i Jangova (Smith, M.,2000; Young, K.,1999) definisali su omladinski rad na sljedeći način: „Omladinski rad je proces kreiranja mjesta gdje se mladi mogu uključiti na dobrovoljnoj osnovi u aktivnosti koje koriste metode neformalnog obrazovanja. Omladinski rad je planiran program obrazovanja, kreiran sa svrhom pružanja podrške mladima u procesu osamostaljivanja tako što im omladinski radnik/ca pomaže u ličnom i socijalnom razvoju kako bi postali aktivni članovi/ice društva kojeg su dio. Omladinski rad je: a) komplementaran formalnom akademskom ili zanatskom obrazovanju i treningu; b) sproveden od strane profesionalnih omladinskih radnika/ca i volontera/ki.“

Predstaviću tri tipa omladinskog rada, koji se razvrstavaju prema metodama koje koristimo:

---

³ Iz teksta poruke koju je Kofi Anan 2003. godine uputio, između ostalog, Osmom godišnjem festivalu Nobelove nagrade za mir, Petnaestom godišnjem forumu Nobelove nagrade za mir, i drugima. Cio tekst se može naći na adresi: <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8608.doc.htm>

⁴ Preuzeto sa website-a www.creducation.org

Individualni rad je rad sa pojedincima sa ciljem postizanja njihovog ličnog razvoja i dostizanja punih potencijala. Uobičajeni oblici individualnog rada koje koristimo jesu sastanci, sesije, savjetovanja ili mentorstva, gdje se stavlja fokus na osobu i njegove/njene lične potrebe. Takvim načinom rada mladoj osobi se, individualno, pruža podrška, pri čemu se vodi računa o njenim potrebama tako što se ona usmjerava na svjestan i odgovoran odnos prema sebi samoj, kao i prema zajednici i društvu u kom se nalazi. Razgovorom se pokušava usmjeriti mlada osoba na iznalaženje najboljih mogućih rješenja po nju samu, a ujedno se nastoji razviti i njen konstruktivan stav prema drugima. Sam proces osnažava mladu osobu jer joj pruža mogućnost da reflektuje na sopstvene ideje i razmišljanja. U tom procesu se razvija povjerenje, povjerljivost, reciprocitet i uzajamno poštovanje, a ujedno se pojedincima pruže veća podrška i uvećava izazov. Na taj način mlada osoba dobija i potvrdu da mirovno obrazovanje zaista teži ka ostvarivanju dobrobiti pojedinca, odnosno da pojedinac neće biti zanemaren, što onda jača motivaciju učesnika da se uključe u mirovno obrazovanje.

Grupni rad – predstavlja sljedeću metodu: nekolicina ljudi radi zajedno u grupi sa ciljem učenja, gdje sami/e članovi/ice ili voditelj/ka obezbjeđuju uslove za učenje. Ovakav način rada primjenjujemo na obrazovnim i kreativnim radionicama koje vode omladinski/e radnici/e, u radu sa volonterima/kama u našim omladinskim klubovima, na obukama koje sprovodimo (univerzitetski

program „Liderstvo i omladinski rad u zajednici“i obuka za omladinske lidere), kao i omladinskim ljetnjim obrazovnim kampovima, koji predstavljaju, po svojoj specifičnosti, zaseban vid omladinskog rada.

Ono što je veoma bitno istaći jeste da je ovakva edukacija, kroz treninge i radionice koje su aktivnog i participativnog karaktera, zasnovana na dobrovoljnom uključivanju, da sami učesnici/ce nijesu u ulozi pasivnih primalaca znanja, već aktivno uče jedni od drugih, učestvujući u različitim aktivnostima, diskusijama, simulacijama realnih situacija i proučavajući studije slučaja. Takvim načinom rada podržavaju se kapaciteti učesnika/ca da se nose sa emocijama, kao i oni kapaciteti koji se suprotstavljaju nemogućnosti da se djeluje aktivno i bez motivacije. Mladi pomoću specijalizovanih radionica i treninga, u kojima je fokus na ličnom i socijalnom razvoju stiču i određene vještine koje im pomažu u daljem svakodnevnom životu i profesionalnom radu. Neke od njih su: samopouzdanje i samosvjesnost, komunikacijske vještine, interpersonalne vještine, istraživanje i upravljanje emocijama, razumijevanje drugih i identifikovanje sa drugima, razvoj vrijednosti i stavova, rješavanje problema, pregovaračke vještine, akciono planiranje, procjenjivanje svojih vještina i sl.

Razvoj zajednice predstavlja metodu koja unutar zajednice povezuje, osnažuje i obrazuje pojedince, grupe i institucije da rade zajedno na ostvarenju zajedničkog cilja i zajedničkih potreba, kako bi se postigli bolji rezultati. Razvoj zajednice je kolektivna akcija koja se bavi različitim pitanjima koja imaju uticaj na život pojedinca, grupe i zajednice. Ne samo da ohrabrujemo i podržavamo akcije mladih ljudi u svojim lokalnim zajednicama (bilo da je u pitanju organizovanje festivala za mlade, sportskog ili kulturnog događaja, bilo da je u pitanju obnavljanje nekog sportskog terena), već

ujedno, saradujemo i sa institucijama i organizacijama civilnog društva na poboljšanju položaja mladih. Trudimo se da mladi, kao jedan ogroman resurs, ne budu zanemareni i stavljeni u drugi plan, već nastojimo da se o njima vodi organizovana briga. Težeći tom cilju radimo na priznavanju profesije omladinskog radnika/ce, organizujemo i sprovodimo obuke za nastavnike/ce, učestvujemo u stvaranju krovne organizacije za

mlade, radimo na implementaciji Nacionalnog akcionog plana za mlade, kao i na usvajanju lokalnih planova. Stremimo razvoju društva u kojem će mladi imati izgrađene vrijednosti, biti osnaženi da svjesno, aktivno i odgovorno doprinose razvoju demokratskog, građanskog i uspješnog društva.

Primjenjujući metodologiju socijalne edukacije trudimo se da pomognemo mladim ljudima da steknu znanja, vještine i osjećanja koja su im potrebna da bi mogli da ispune svoje i razvojne potrebe drugih. Mark Smit, u svojoj knjizi *Stvaraoci, a ne potrošači* (Mark Smith; *Creators not consumers*), kaže: „Socijalna edukacija omogućava da mladi osnaže sebe kao ličnosti, ali i svoju nezavisnost i odlučnost, tako da u potpunosti mogu preuzeti aktivnu ulogu u svojoj zajednici kako bi uticali na društvene strukture u kojima žive i funkcionišu.”

Nadam se da sam uspjela ukazati na važnost mirovnog obrazovanja, svrsishodnost njegovih metoda i neophodnost zajedničkog djelovanja u cilju boljeg, sveobuhvatnijeg, produktivnijeg i srećnijeg življenja.

PRIMJERI IZ NASTAVNE PRAKSE – MIROVNO OBRAZOVANJE

Važnost mirovnog obrazovanja

Škola je vaspitno - obrazovna ustanova u kojoj se pored sticanja znanja, vještina i umijeća, djeca pripremaju za život. Svaki učenik ima svoje potencijale koji ga razlikuju od ostalih. Međutim, najčešći uzrok ili osnova sukoba jeste različitost. Sama riječ sukob u prvi mah može zvučati kao nešto negativno, psihičko i/ili fizičko nasilje, sukob oprečnih stavova, interesa, težnji. Sukob može biti tretiran kao početak promjene odnosa između sukobljenih strana, što znači da uvijek možemo govoriti o njegovim pozitivnim i negativnim efektima. Iz navedenih razloga se sve više daje važnost mirovnom obrazovanju nastavnika, roditelja i učenika.

Konflikt se može odnositi na rat između dvije države, ali i na svađu dva učenika oko olovke. Da li će olovka pripasti samo jednom djetetu, ili će biti podijeljena, ili ipak oduzeta, zavisi od toga koliko znamo o rješavanju sukoba.

Stilovi ponašanja

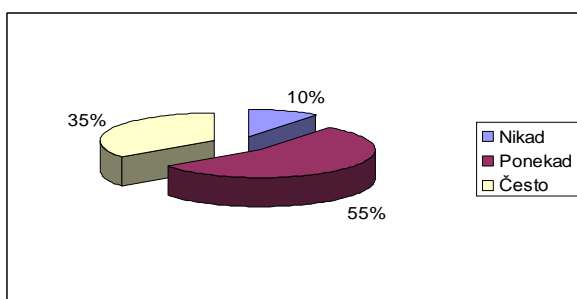
Često se u konfliktu mogu razlikovati 3 osnovna načina ponašanja: agresivno, pasivno i asertivno.

Agresivni učesnik gestovima, pokretima i stavom tijela, povišenim tonom osuđuje, vrednuje drugu stranu, pokazujući svoju nadmoć. Za razliku od njega, pasivan učesnik negira postojanje sukoba, povlačeći se jer ne želi da ulazi dublje u raspravu. Učenik koji samo posmatra sa strane tuču takođe je pasivni učesnik. Asertivan učesnik ne postupa ni na prvi ni na drugi način. Odlikuje se spremnošću da pronikne u uzrok sukoba i potraži moguće načine njegovog rješavanja. Da bi se došlo do rješenja, neophodno je da se obje strane slobodno izražavaju, da slobodno iznose svoje mišljenje. Od toga u velikoj meri zavisi ishod rasprave.

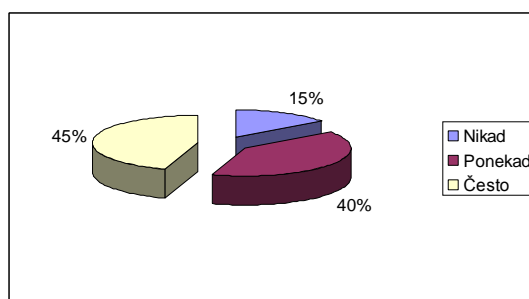
Grafički su prikazani odgovori 20 anketiranih učenika V-og razreda (10 god.) iz Podgorice (novembra 2008. god.)

– Koliko često možeš da izraziš svoje mišljenje

u porodici

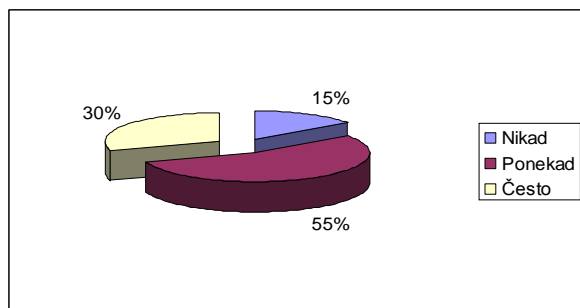
u školi?

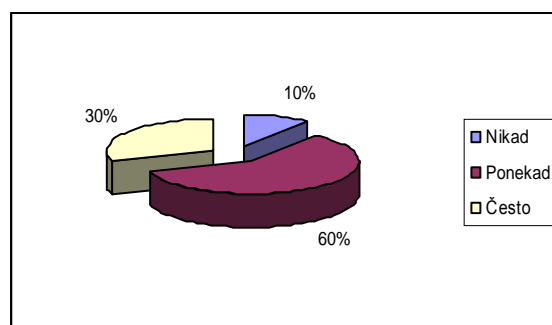
U oba slučaja vidi se da ipak ima učenika koji smatraju da nikada ne mogu slobodno da izraze svoje mišljenje, ni u porodičnom ni u školskom okruženju.

– Koliko često tvoje mišljenje utiče na donošenje odluke

u porodici

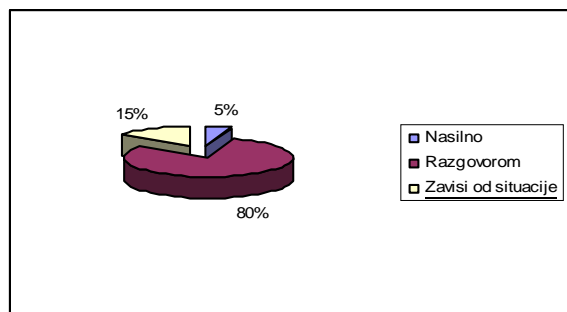
u školi?

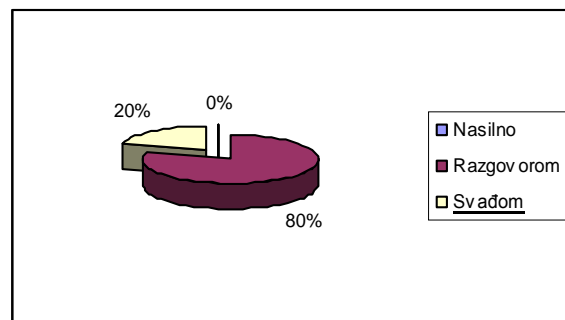
U datom prikazu odgovora vidi se da je neznatno veći broj onih koji misle da u školi više mogu uticati na donošenje odluka nego u porodici.

– Kako se najčešće tvoji sukobi (nesuglasice) rješavaju

u porodici

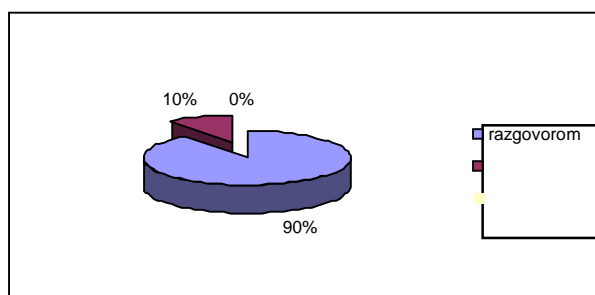

u školi?

Najmanje odgovora je nasilno, što naravno zavisi od iskrenosti ispitanika. Podvučene odgovore su učenici sami formulisali.

– Šta misliš na koji način je najbolje rješavati sukobe?

U 10% su spadali odgovori: „razgovarati ali neljubazno“, „da saslušamo i kažemo nastavnicima“.

Djeca su i sama potvrdila (u velikom broju) misli književnika Meše Selimovića: „Razgovor je spona među ljudima. Možda i jedina.“⁵ Profesor Đuro Šušnjić smatra da je razgovor „ozbiljna duhovna igra“.⁶ Takođe je potvrđena stara mudrost da nam je

⁵ Đuro Šušnjić: *Dijalog i tolerancija*, Čigoja, Beograd, str. 118

⁶ Isto, str. 33

Bog dao dva uha da bismo dvostruko više slušali a manje govorili. Slušanjem saznajemo mnogo više, upoznajemo bolje drugu osobu, obogaćujemo se.

Na osnovu odgovora anketiranih, zapaža se da je mnogo manje od polovine onih koji mogu često da izraze svoje mišljenje i utiču na donošenje odluka i u porodici i u školi, što je još jedan dokaz da je sprovođenje mirovnog obrazovanja važno za dati uzorak učenika.

Vještine neophodne za uspješnu komunikaciju

Davanjem odgovora učenici su pomenuli neke od važnih komunikacijskih vještina:

- vještinu aktivnog slušanja
- vještinu izražavanja svojih potreba (bez optuživanja, kritikovanja, etiketiranja drugih)
- vještine pregovaranja
- procedure i pravila kojima se uvodi red i lijepo ponašanje u odnose među stranama⁷

Sve navedene osobine treba da posjeduje i medijator/ka. Njegova/njena uloga je posredovanje između sukobljenih strana u cilju promjena odnosa. Medijator u školi može biti direktor, pedagog, nastavnik, roditelj, učenik. Naravno, oni moraju biti dovoljno edukovani putem seminara, treninga, škola dijaloga, radionica, medija, razne literature, kampova.

Svaki medijator/ka mora imati na umu pravilno i jasno definisanje problema, kao i da prepoznaje moguća rješenja do kojih su sukobljene strane došle.

Vježbe medijacije su važne jer se tokom procesa svaki učesnik/ca, učestvujući, i sam edukuje i priprema za to da postane posrednik/ca u nekim budućim konfliktima.

Primjeri iz prakse

Opis prve aktivnosti: Učenici sjede u krugu i svaki za sebe na svom papiru crta svoju šaku, a ispod nje ispisuje svoje ime. Listovi kruže, a kad nastavnik kaže „stop“ učenici ispisuju afirmativnu poruku u „prstu šake“, namijenjenu nekom drugu/dругarici. Tako listovi kruže pet puta dok se sve lijepe poruke ne ispišu, a onda ih oni kojima su upućene čitaju.

Ciljevi aktivnosti: razvijanje lijepih odnosa, kulturnog izražavanja i međusobnog poštovanja, zabava.

Opis druge aktivnosti: Učenici se podijele u dvije grupe. Jedna grupa ostaje u učionici da sluša tekst koji čita nastavnik, a članovi druge grupe ulaze naknadno, sa zadatkom da saslušaju tekst koji će im drugari saopštiti i da to što su čuli ponove sljedećem učeniku koji uđe u učionicu. Posljednji učenik koji uđe treba da kaže posljednju „verziju“ priče. Učenici iznose svoja zapažanja o mijenjanju priče i načinu pričanja.

Ciljevi aktivnosti: Shvatanje važnosti aktivnog slušanja, upoređivanje, stvaranje lijepog raspoloženja i podsticanje na kritičko razmišljanje.

Postoji veliki broj sličnih aktivnosti. Jedna od njih je vježbanje sastavljanja i iskazivanja JA-poruka na zadatim primjerima (situacijama). Cilj je da učenici na najljepši mogući način saopšte nekom da im nešto ne odgovara, smeta.

Akcije „Drug drugu“ takođe pozitivno utiču na izgrađivanje međuljudskih odnosa, podizanje svijesti o postojanju različitosti, posebno u sredinama gdje postoji nejednakost (bogat – siromašni, razne vjere i kulture).

Na radionicama i treninzima o „Komunikaciji između roditelja i djece“ (Podgorica, 2008) učesnici su bili u prilici da kreativno predstavljaju konflikte – i to putem recitovanja, plesa, glume – i da ponude moguća rešenja.

U tabeli je prikazan plan mini-radionice (45 min.)

⁷ Preuzeto iz knjige „Vršnjačka medijacija“ Materijali FORUM MNE, Podgorica, 2007.

Plan radionice

Ciljevi: Povezivati teoriju i praksu, uticati na razvoj samostalnosti u zaključivanju, jačati grupnu koheziju, shvatati važnost neverbalne komunikacije.

Opis aktivnosti	Trajanje	Potrebni materijal
Prijava: „Modna revija“ (Sjedimo u krugu) Svaki učenik/ca ustaje i šeta pokazujući svoje trenutno raspoloženje (vedro, pospano)	10 min.	
„Nacrtaj crtež“ Parovi sjede leđima okrenuti. Jedan objašnjava šta treba da crta učenik/ca, zatim zamijene uloge.	8 min.	Sličice sa figurama, flomasteri
Diskutuju, analiziraju (vraćajući se u krug) šta su nacrtali, koliko se slaže sa sličicama koje su dobili i kako su to uspjeli s obzirom na to da se nijesu gledali u lice.	10 min.	
Nastavnik/ca (trener/ica) prezentuje teoriju o verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji vraćajući se na iskustva iz prethodne aktivnosti.	10 min.	Čart-papir, markeri
Učenici dobiju zadatak da se poređaju po azbučnom redu (na osnovu početnog slova svog imena), bez verbalne komunikacije. Ponavljaju nekoliko puta i donose zaključke, izražavaju osjećanja.	5 min.	
Odjava: „Pokret ruke“ Ruka dolje, u sredini ili podignuta označava (ne)zadovoljstvo radionicom.	2 min.	

Napomena: Radionica je izvođena sa 20 učenika osmih razreda (kampovi FORUM MNE), ali iste aktivnosti se mogu izvoditi i sa mlađim i starijim uzrastima.

Zaključak

Trosmjernim razgovorom roditelj – nastavnik – učenik postiže se: sigurnost, samopouzdanje, potpunije informisanje roditelja, kvalitetnije planiranje slobodnog vremena, poštovanje odluka, saradnja. U školama u Crnoj Gori se sprovodi plan ličnog i profesionalnog razvoja, koji je podstakao nastavnike na međusobnu bolju saradnju, razmjenu iskustava, razgovore o postignućima učenika.

Sve ovo doprinosi da se na temeljniji način posmatraju učenici: ne samo kao individue koje su jedino sposobne za obrazovanje, već i kao članovi društvene grupe – porodice.

Literatura

1. Đuro Šušnjić: *Dijalog i tolerancija*, Čigoja, Beograd, 1997.
2. Ljiljana Krkeljić: *Kreativno rešavanje konflikta u učionici*, Ministarstvo prosvjete i nauke, UNICEF, 2000.
3. Tomas Gordon: *Kako biti uspješan nastavnik*, Most, Beograd, 2005.
4. Grupa autora: *Mala čitanka o dijalogu*, NDC, Podgorica, 2005.
5. Materijali sa kurseva u organizaciji FORUM MNE („Vršnjačka medijacija“), Podgorica, 2007.

UTICAJ MIROVNOG OBRAZOVANJA NA POBOLJŠANJE ODNOSA U ZAJEDNICI

Mirovno obrazovanje ima zadatak da osposobi ljude da u svojim zajednicama traže međusobne sličnosti, i na taj način spriječe da ih razlike dijele. Međutim, razlike su neminovne. Mirovno obrazovanje nas uči da razlike poštujemo i uvažavamo, kao i da shvatimo da su percepcije drugih važne čak i kad su potpuno drugačije od naših.

Na prostorima bivše Jugoslavije ratni sukobi su završeni, ali je i dalje prisutna međunacionalna netrpeljivost. Isključivost je prisutna u svim segmentima društva i ona je jedan od uzroka sukoba među svim generacijama. Jedna od najznačajnijih karika društva je školski sistem u kojem mlade generacije treba vaspitavanjem osposobiti za tolerantnu i fleksibilnu komunikaciju bez predrasuda. Poznato je da je u našim sredinama u posljednje vrijeme veoma izraženo nasilje među vršnjacima. Škole sve više prepoznaju potrebu da postanu mjesto gde će se učenici osjećati dobro i prihvaćeno od strane odraslih i svojih vršnjaka, a ne mjesto gdje će osjećati presiju od neuspjeha i strah od čestih sukoba.

Sukob se posmatra kao pojava koja je nužna, potrebna i koja ne mora po svaku cijenu biti destruktivna. Mirovno obrazovanje pomaže svim generacijama da sukobe shvate kao dragocjeno iskustvo i podstiče ljude da rade na prihvatanju razlika. Mirovno obrazovanje nam pruža niz tehnika i sredstava kojima možemo poboljšati svakodnevnu komunikaciju i unaprijediti odnose u svojoj zajednici. Mirovno obrazovanje se, između ostalog, bavi i uočavanjem, razumijevanjem sukoba, a takođe i rješavanjem konflikata dijalogom, a ne debatom. Korišćenjem različitih tehnika u konkretnim situacijama možemo eventualne probleme riješiti nenasilnim putem.

Šta mi možemo da uradimo:

- Svi koji su prošli treninge i obuku o mirovnom obrazovanju mogu da izvrše prezentaciju naučenog u okviru svoje zajednice, odnosno kolektiva.
- U okviru svojih odjeljenja, razredne starješine mogu, na različitim radionicama da obučavaju učenike nenasilnoj komunikaciji, vještinama pregovaranja, vještinama rješavanja problema dijalogom, a ne debatom.
- U školama se mogu oformiti sekcije čiji bi cilj bio da osposobljavaju mlade generacije za mirno rješavanje sukoba.
- Savjet učenika se može aktivnije uključiti u program rada i obuku za mirovno obrazovanje.
- Program rada treba prezentovati i Savjetu roditelja, kako bismo i njih aktivno uključili u program mirovnog obrazovanja.
- Treba predložiti da se mirovno obrazovanje, u vidu nekoliko nastavnih jedinica, uvrsti u Nastavni plan i program i tako pospješi vaspitni rad u odjeljenjskoj zajednici.
- Treba oformiti različite omladinske centre u kojima bi se mladi, van škole, radeći u različitim sekcijama, između ostalog, obrazovali za mirno rješavanje sukoba.

Šta treba preduzeti da bi mirovno obrazovanje moglo uticati na poboljšanje odnosa u zajednici:

- Sve učesnike mirovnog obrazovanja navesti na razmišljanje i uočavanje problema u zajednici ili društvu.
- Odrediti područje djelovanja.
- Odrediti načine djelovanja u lokalnoj zajednici.
- Ukazati na to da je korisno odučavanje od starih navika i predrasuda kako bi mogli usvojiti nove stavove i modele ponašanja.
- Posredstvom seminara i predavanja, obukom manjeg broja ljudi, indirektno uticati na promjenu stavova šire zajednice.

Iz svega navedenog možemo zaključiti da mirovno obrazovanje može da ima veliki uticaj na poboljšanje odnosa u zajednici, a taj uticaj može biti još izraženiji aktivnim učešćem i uključivanjem većeg broja članova zajednice. Uticaj mirovnog obrazovanja ogleda se u različitim aktivnostima koje su ovim programom predviđene kako bi se poboljšali međuljudski odnosi. Ovaj program je sve više zastupljen u našim sredinama i vrši direktan i indirektan uticaj – posredstvom ustanova, institucija i pojedinaca. Mirovno obrazovanje najznačajniji uticaj može izvršiti na mlade generacije čiji se stavovi tek formiraju i na koje nije izvršen veći negativan uticaj.

Mirovno obrazovanje za mirno društvo, Primeri iz prakse
Prvo izdanje, 2008.
Nansen dijalog centar Srbija

Prelom: Maja Vitas
Štampa: Maslina D.o.o Beograd

Uvod: Tatjana Popović
Autorski tekstovi: Jelena Lengold, Tatjana Popović, Sandra Smolović,
Milica Garčević, Xhevahire Pruthi-Zajazi, Jelena Noskov, Adrijana Mutić i
Sanja Kotaraš

Ostali tekstovi preuzeti iz:
School Conflict Management: A Comprehensive Model, The Ohio
Commission on Dispute Resolution and Conflict Management, The Ohio
Department of Education, 2002